

הרב אליהו בן סימון

חיי משפחה של סובלת מווגיניזמוס אמיתי

ראשי פרקים:

במקום הקדמה

קשיים בראשית הדרך

א. "אין חדש תחת השמש"

ב. היתר מצד 'דבר שאינו מתכוין'

ג. 'פסיק רישא' בתהליך מתמשך

תחליפים מותרים

במקום הקדמה

להלן תשובה לשאלה הלכתית שהתקבלה מהרב יוסף מויאל יצ"ו:

לכבוד ידידי וחביבי, איש כלבבי, העוסק בחכמה ובתבונה בהשכנת אהבה ואחוזה, שלום ורעות בבתי ישראל, הר"ר יוסף מויאל יצ"ו. לאחר דרישת שלומך וטובתך כראוי, אתנצל עמוקות על העיכוב במענה לשאלתך ובקשתך, עיכוב הנובע מעומס רב מעבודתי ועיסוקי מחד, ומאידך מהצורך לכתוב על הנושא שבקשת בהיקף וברגישות הנדרשת.

בעת שנפגשנו ביום עיון של 'אגודת היועצים והמטפלים במשפחה בישראל', כבודו שאל אותי בענייניו של זוג צעיר הנמצא אצלכם בטיפול, ומתברר שהאשה סובלת מ'ואגיניסמוס'. ואגיניסמוס הינו מצב בו שרירי הנרתיק (הפרוזדור) מתכווצים באופן בלתי רצוני עם כל נסיון של חדירה, בבחינת 'גן נעול אחותי כלה', ובשל כך אי אפשר לשמש איתה כדרך כל הארץ, עד אשר יטופל העניין בדרך הידועה והמקובלת בתחום הטיפול המיני¹. ונפשם בשאלתם אם יהיה מותר לאפשר לבעל להגיע לפורקן ע"י הוצאת זרע באיזה צד ואופן שיהיה שלא במקום התשמיש, עד שתיתר הבעיה ויוכלו לשמש כאורח כל ארעא.

שאלה זו רלוונטית גם למי שסובלת מ'וסטיבוליטיס' היינו 'דלקת מבוא העריה', המאופיין בכאבים עזים עם כל נסיון לחדירה, וכן במצבים של 'דספראוניה' שמשמעותם כאבים חזקים ובלתי נסבלים בזמן המשגל ובעטיו, וכן בעוד מצבים שמסיבות כאלו ואחרות לא ניתן לקיים יחסי אישות בצורה שהזרע ייפלט במקומו כדרך איש ואשה.

1. ראה מ' הלפרין, וגיניזמוס אמיתי – רקע רפואי ובעית הבדיקה ההלכתית, **אסיא** פז-פח 154-167 (תש"ע); הרב שלמה זלמן אויערבאך והרב יששכר מאיר, וגיניזמוס – הסכמה לשיטת הטיפול החדשה, **שם**, עמ' 168-170. -- העורך.

וכששאלת אותי שאלה זו פה אל פה, עניתי לך על אתר שינסה הבעל לפלוט זרעו בנשיקת אבר, דהיינו שישתדל למקם את אבר זכרותו בזמן יציאת הזרע על פתח הנרתיק ודיו, אף שלא יצליח להכניס פנימה. והיה אם לא יתאפשר לו להוציא זרע בכה"ג, אם בגלל שאין לו מספיק גירוי, או בגלל רתיעתה והתנגדותה של האשה, הרי שיש להתיר להם בבחינת הקל הקל תחילה 'ביאה שלא כדרכה', דהיינו ביאה בפי הטבעת, ושם ישפוך את זרעו. אך מאחר ואפשרות זו אינה מעשית אצל זוג שאינם רגילים בכך, ובפרט אצל נשים הסובלות מואגינסמוס, שכן החשש מכאב מחדירה אל פי הטבעת גדול יותר מחדירה אל הנרתיק, ועל כן אין נפק"מ באפשרות זו בנידון"ד. ולכן האופציה היחידה שתאפשר לבעל להגיע לפורקן היא 'ביאה דרך אברים', שכפי שאמרתי לך היינו ע"י חיכוך בכל מקום בגופה של האשה, וכך ינהגו עד שבסיעתא דשמיא האשה תתרפא ותוכל לשמש כדרך כל הארץ ברצון שניהם ובשמחתם.

ובאשר שספרת לי שחכם אחד אסר על הבעל להוציא זרע אם לא כדרך איש ואשה, ואם אינו יכול למשול ברוחו ולהימנע מהוצאת זרע, הרי שאין להם להיות בקירוב בשר כלל, ואפילו אם המצב יוביל לגירושין. ודימה זה לאשה שיש לה 'אוטם ברחם' המובא בשו"ע (אבה"ע, סימן כ"ג ס"ה), ומצב זה מתסכל ומלחיץ אותם מאוד, ומוסיף והולך מתח על מתח אצל בני הזוג. וכידוע אצל העוסקים ברפואות ובטיפול של מצבים אלו, המתח מגביר את הכיווץ ומנציח את הבעיה. וגרוע מכל, לא מאפשר טיפול יסודי שיוריד את העניין מסדר היום. ואשר על כן בקשת ואף דרשת ממני לכתוב לך טעמי ונימוקי להיתר ביאה דרך אברים במצב זה.

הראשון לציון **מרן הרב יצחק יוסף** שליט"א עיין במאמר והסכים למסקנותיו להלכה ולמעשה².
וזה החילי בעזה"י.

קשיים בראשית הדרך

א. "אין חדש תחת השמש"

הנה מצינו כבר אצל רבותינו הראשונים דיונים סביב קשיים של זוגות בראשית דרכם בנוגע ל'מימוש נישואיהם', אם בשל קושי אצל החתן שאינו מתקשה כראוי, ואם בשל התכווצותה של הכלה. וראשון המדברים בזה הוא הריצב"א בתשובה שהובאה ב"תשובות מיימוניות" ("תשובות דשייכי להלכות אישות" המודפסות בסוף ספרי הרמב"ם) והובאה בקצרה בתוספות ביבמות סוף

2. בנוסף, ראה **ספר אסיא טז** (מכון שלזינגר, ירושלים תשע"ט) שער שלישי – צניעות. עמ' 412-364, מאמריהם של הרב הראל דביר; הרב יצחק רונס והרב אריה כץ. -- העורך.

פרק הבא על יבמתו (סה: וז"ל: תשובת ריצב"א על אשה שלא היה בעלה יכול לבוא עליה. אשר שאלוני משפטי צדק כדת מה לעשות על ראובן שנשאת בתו לשמעון, וישען על ביתו, ואין יכולת בידו לפי דברי האשה, ובענין זה שהיה עמה שלש שנים וכו' ואע"פ שדקדקתי כל זה והחמרתי על האיש לחייבו ליתן כתובה, עדיין צריך פירוש לפי האגרת, שאם הודה שאינו יכול לבעול מחמת שאינו יכול להתקשות יתקיים דין זה, **ואם מחמת שרחמה צר מחמת בתוליה, אם המתין ג' שנים ימתין עוד שנה, כי שמעתי יש בני אדם כעניין זה שתיים ושלש שנים, וגם אני הייתי כן עם אשתי ראשונה שתי שנים**". והרמ"א (אבה"ע, סימן קנ"ד, סעיף ד') פסק את דברי ריצב"א אלו להלכה ולמעשה.

וכיוצא בזה יש בתשובת הריב"ש (סימן קכ"ז): "ולנידון שלפנינו, באשה זו שטוענת על בעלה שאין לו גבורת אנשים, ושכבר שהתה עמו בייחוד שמנה חודשים רצופים, ואחר זמן זה שני חודשים אחרים, ועדיין היא בתולה וכו' ובאין לה דרך בקשה, ואומרים לה תני דעתך על בעלך, שמא מתוך איבה אי אתם נכנסין לחדר, או שמא שומטת כר מתחתיו, ועושים להם סעודה, שמא מתוך שמחה ומאכל ומשתה יתנו דעתם זה על זה, וכמ"ש בירושלמי יעשה סעודה ויפייס, וכ"ש בתולה שצריך להמתין זמן וזמנים, כי יש בחורים שאינם יכולים בבתולה, אם מחמת חולשת מזגם וצריכין לרופא יעשה להם תרופות, שהרי אפילו הזקן שסר כוחו יש לו רפואה, כדאמר ר"י, הן הן החזירוני לנערותי, כדאיתא בפרק מי שאחזו (ע), ובפרק שמנה שרצים (קיא.). וגם סריס חמה שהוא לקוי ממעי אמו שנינו בפרק הערל (עט:). שיש לו רפואה. אם מפני רכות שנותם, וכשיגדלו יוסיפו אומץ. **אם מפני שיש בתולות שפתחן סגור חותם צר, וצריכות לאשה חכמה תפתח אותו באיזמל.** ואין זה גנאי להם, שהרי אמרו חכמים ז"ל בפרק ד' אחין (לד:), תמר באצבע מיעכה, כדי שתתעבר מיהודה בביאה ראשונה, כי הייתה עדיין בתולה, דער ואונן שלא כדרכן שמשו. וכן אמרו שם, מעוכות של בית רבי תמר שמן. ודרך בנות ישראל הצנועות הוא לסבול דבר זה, לא שיבואו לפני בית דין לתבוע פירוד חיבורן ולומר שאינו יכול ושאין לו כח אנשים. **גם כי אם הבתולה רכת שנים, כשתגדל יהיה פתחה פתוח,** לפי שהבוגרת פתחה פתוח, שהרי דימו אותה בפ"ק דכתובות (יא:) למוכת עץ, שאמרו בירושלמי, הפתח פתוח בין בעץ בין באדם".

והנה רבותינו, ראשונים כמלאכים לא העירו דבר ולא חצי דבר כיצד ואיך יתנהג החתן עם כך שעלול לצאת ממנו זרע בנסיונות הבעילה שלו בתקופה הראשונה שעשויה להתפרס על שנתיים ויותר. והיינו דפשיטא להו

שכל שהוא דרך אישות אינו נוגע ואינו פוגע בלחא דזרע לבטלה, ורק שעלינו מוטלת המשימה לבאר בזה הטעם וגדרי הדין.³

ב. היתר מצד 'דבר שאינו מתכוין'

ובשו"ת למהר"י אסאד הנקרא גם "יהודה יעלה" (סימן רל"ח) דן על מצב שונה אך דומה הנקרא אצלינו **'שפיכה מוקדמת'** וז"ל: "על דבר שאלתו רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' ונפשו איותה לדעת תורה כדעת מה יעשה מי שאינו יכול לבוא על אשתו כמעט זה שלש שנים מיום חתונתו, באופן שהוא מתקשה לדעת כאורח כל ארעא אבל תיכף בנשיקה בעלמא זרעו יוצא וזורה מבחוץ ואין בו כח להכניס האבר ואפשר שלא בעל עדיין אפילו בהעראה ונפשו יודעת מאוד בעון החמור הוצאת שז"ל, כי הבעל צורבא מרבנן ודחיל חטאין הוא מה רפואה יבקש לשכב אצלה להיות עמה בהיתר, כי אשתו אינה מוחלתו העונה בקב חרובים, וניחא לה בכל דהוא, ואינו יכול לפרוש ולגרש עד כאן שאלת חכם".

ובתשובתו מקשה מהר"י א"א מה שנראה כסתירה אצל בעלי השלחן ערוך. שכן מרן בשו"ע (אבה"ע, סימן כ"ג, ס"ה) כתב: "אשה שיש לה אוטם ברחם⁴ ועל ידי כן כשבעלה משמש עמה זורה מבחוץ, אסור". ומקורו טהור מדברי הרא"ש (שו"ת הרא"ש, כלל שלשים ושלשה, אות ג'): "וששאלת אשה שיש לה אוטם ברחם בענין שאין השמש דש כראוי לו, ומתוך האוטם פעמים שהוא דש בחוץ, ולעולם הוא זורה בחוץ, ומספקא לך מי אמרינן כיון שמתכוין לשמש כראוי מותר, מידי דהוה המשמש את העקרה והקטנה והזקנה. יראה שהוא אסור, כיון דלעולם הוא זורה בחוץ קרינן ביה ושיחת ארצה. ואע"פ שלפעמים הוא דש מבפנים, מ"מ כיון שלעולם הוא זורה מבחוץ אסור. וגריע ממשמשת במוך, דהתם היא משמשת כדרך כל הארץ אע"פ שאין זרעו ראוי להזריע, מידי דהוה אעקרה וזקנה וקטנה. ושלוש כנפש שר בן ה"ר יחיאל זצ"ל. והרמ"א לא מעיר על המחבר מאומה ואדרבא מוסיף עליו ומשלימו וכותב: "אבל מותר לשמש עם קטנה ואיילונית הואיל ומשמש כדרך הארץ". ומאידך הרמ"א (אבה"ע, סימן קנ"ד, סעיף ז') הביא דברי הריצב"א הנזכרים לעיל וכתב: "ואם יש לתלות שלא יוכל לבא עליה משום שרחמה צר, והיא בתולה שלא יוכל לבא עליה מכח רכות שניו וחולשתו, תולין בזה ואין כופין להוציא".

3. הג"ר ישראל זאב גוסטמאן זצ"ל, ראש ישיבת רעמיילעס ומחבר קונטרסי שיעורים, הורה לי ללמד חתנים יראי שמים כי אם הם פולטים זרעם לפני חדירה בעת הנסיונות לקיים את המצוה אין בזה שום איסור ולא צריך על זה תשובה או כפרה. -- העורך.

4. מהו 'אוטם ברחם' – ראה בספרי **רפואה מציאות והלכה** (מכון שלזינגר, ירושלים תשע"ב) סימן לד, פרק ב – אוטם ברחם. -- העורך.

והקשה מהרי"א: "ולכאורה קשיין אהדדי מאי שנא הא מרחמה צר שהתירו להמתין ולשמש עמה תמיד, והריצב"א עבד עובדא בנפשיה שתי שנים ולא חשו בזה משום ושחת ארצה. וליכא למימר דריצב"א וריב"ש מיירי ביכול עכ"פ בהעראה לבעול בהכנסת עטרה באופן שהוא זורע בפנים וכו'. זה אינו דהא בהעראה איכא שבירת בתולים כמ"ש רש"י בסנהדרין עג ע"ב וריצב"א וריב"ש מיירי שעדיין היא בתולה בלא העראה מיירי. והדרא קושיא לדוכתא".

וליישב הסתירה כותב מהרי"א: "ונראה לי דזה לשון הרא"ש, ושאלת אשה שיש לה אוטם ברחם בענין שאין השמש דש כראוי לו, ומתוך האוטם פעמים שהוא דש בחוץ, ולעולם הוא זורה בחוץ, ומספקא לך מי אמרינן כיון שמתכוין לשמש כראוי מותר, מידי דהוה המשמש את העקרה והקטנה והזקנה. יראה שהוא אסור, כיון דלעולם הוא זורה בחוץ קרינן ביה ושיחת ארצה. עכ"ל. ונראה כוונתו כיון דקימ"ל בכל איסורים דבר שאינו מתכוין מותר והא נמי דבר שאינו מתכוין הוא, אלא כיון דקימ"ל דלעולם הוא זורה מבחוץ, הו"ל פסיק רישא ומודה ר"ש בפ"ר, לכן פסק הרא"ש דאסור. וא"כ י"ל יש לה אוטם, דוקא שנולד בה מכה, ואפשר שאפילו רפואה אין לה, הו"ל פ"ר מיהת כל זמן שלא נתרפאת, **משא"כ ברחמה צר, הרי בוגרת פתחה פתוח, וכל שתגדל בבוגרת יהיה יותר פתוח, ועל ידי מיעוץ באבר בשעת התשמיש גופא מתרווח בכל פעם, ודאי לאו פסיק רישא הוא, ושרי משום דבר שאינו מתכוין, והיינו טעמא דריצב"א וריב"ש". עכ"ל היהודה יעלה.**

ג. 'פסיק רישא' בתהליך מתמשך

והמתבאר בדברי מהר"י אסאד חידוש עצום לדינא בהגדרת "אינו פסיק רישא", שאפילו שלאורך תקופת זמן מסוימת, ארוכה ככל שתהיה, ישנו מצד המציאות פסיק רישא שיצא הזרע שלא במקומות הראוי לו, מ"מ מאחר שמדובר **בתהליך מתמשך** אשר בסופו תיפתר הבעייה תו לא נכנס בכלל פסיק רישא. ומעתה דון מינה ואוקי באתרין שמאחר וחלק מצורת וסגנון הטיפול בבעלת ואגינסמוס הינו יחסי אישות ללא נסיון חדירה אל הנרתיק, וממילא שהוצאת הזרע תעשה בחוץ, מ"מ מותר גמור הוא על פי חידושו של מהר"י אסאד, מחמת שהוא חלק מתהליך ארוך יותר שיפתור את הבעיה והו"ל 'דבר שאינו מתכוין' ואינו בכלל 'פסיק רישא'.

ומודה אני לפניך שלא זכיתי לרדת לסוף דעתו של גאון זה להבין מדוע זה שמדובר בתהליך מתמשך הופך מצב שמצד המציאות הוא פסיק רישא למצב הלכתי של אינו פסיק רישא. וכעת מצאתי שבספר "שיח יוסף" (נדה, "קונטרס בעניין איסור השחתת זרע" ענף ח' אות ב') שהביא דברי מהרי"א והעיר עליו בחכמה ובתבונה: "ולענ"ד צ"ע מה שכתב דברחמה צר לא הוי פס"ר,

והרי רואים שרחמה סגור בחזקה, ולפי הצורה מסתמא ימשך זמן רב עד שיתרחב, ורק מעט מעט מחמת ההתבגרות יחד עם מיעוץ התשמיש מקוים שיתרחב, וכי מסתבר לומר שכל כה"ג אף בזמן הראשון דברור הוא לא יתרחב אינו פס"ר?

ועוד דנראה לפי קוצר דעתי דגם נחשב מתכוין, דבשלמא אם לא היה ניחא ליה שיצא זרע ממנו אלא רצונו לשמש בלי זרע היה מקום לומר דחשוב אינו מתכוין, ופס"ר דלא ניחא ליה, אבל הכא הא מתכוין לתשמיש עם הוצאת זרע, וניחא ליה בזה דהא זה בכלל הנאת תשמיש והשקטת הרעבון אף שאינו רוצה לזרות בחוץ, וכיון דהכא מיירי באופן שבכל פעם ממש מוכרח שיהא זורה בחוץ, וכי אפשר לומר על אדם ששופך מים לכלי מכוסה דאינו מתכוין לשפוך בחוץ? דאינו מתכוין שייך רק במעשה אחד שיש לו שתי תוצאות אלא שהוא אינו מתכוין אלא לאחת מהן, כגון גורר ספסל בשבת ועושה חריץ, דאינו מתכוין לחריץ, אבל הכא כיון שהוצאת הזרע זה מעיקר התשמיש, והכלי סגור, א"כ הוי מעשה אחד ותוצאה אחת, ועל מציאות זה הוא מתכוין. וצ"ע."

שו"ר בספר "נשמת אברהם" (מהדורת תשס"ז, ח"ג, עמוד רמ"א) שכתב: "כתב לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל אם תמיד דרכו בכך, נמצא שידוע מראש שהוא מתקשה על דעת לשפוך הזרע לחוץ, וחושבני שגם להסוברים בפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר גם בשאר האיסורין, מ"מ הכא אין זה רק פסיק רישא, כיון שעיקר פעולתו הוא קישוי והוצאת זרע לבטלה. ולא דמי לקוצץ בהרת ע"י מילה, דאף שקוצץ ממש בידים, מ"מ עיקר מעשהו ומחשבתו הוא למול, אלא שאי אפשר רק ע"י קציצת הנגע משא"כ הכא וכו' זולת אם נאמר שהקישוי והשפיכה הם שני דברים נפרדים. וצ"ע. עכ"ל."

שוב בינותי דאפשר דכוונת מהר"א שאינו בכלל פסיק רישא, משום שאפשר שבדיוק בעת נסיון הבעילה הנוכחי יתרווח מקום התשמיש והבעילה תהיה כדבעי ולכן אינו פס"ר. אך אם ברור שלא יצליח ורק שבסופו של תהליך יצליח החתן להוציא זרע במקומו הראוי לו, הרי שלא על זה דיבר מהר"י אסאד ובכה"ג הוא בכלל פסיק רישא דלא ניחא ליה, ויהיה תלוי במחלוקת של תוספות והערות, ובנידון דידן הוא באופן שאנו יודעים בודאות שהבעל לא יוכל להוציא זרע בתוך האשה אלא רק מבחוץ ועל אלה אני בוכיה למצוא לזה פתח תקוה וצד היתר בעזה"י.

וראיתי עוד לתלמידו של מהר"י אסאד בשו"ת "פרי השדה" (ח"א, סימן ע"ז) שנשאל בכיו"ב "נשאלתי על דבר תלמיד חכם וירא ד' אשר כבר הוליד בנים מאשתו ראשונה, ואח"כ שבקה חיים ונשא בתולה, והאיש מרגיש בעצמו שאין לו גבורת אנשים, אשר כמעט אין יכול להכניס אפילו עטרה, כי תיכף לאחר שנתקשה יצא הזרע לחוץ, ורק לפעמים יוכל להכניס העטרה בסיוע

זוגתו, ופעם אחת אמרה לו האשה בשעת תשמיש כי הרגישה שנכנס הזרע לתוך בית הרחם, ועתה אשתו מעוברת, ושאל האיש באחת ועלתה לו בשתים, האם יכול לשמש עם אשתו, הואיל ועל פי הרוב לא יוכל להכניס אפילו העטרה, ומוציא זרע לחוץ, וירא לנפשו מעוון מוציא זרע לבטלה ר"ל. ובתשובתו הביא תשובת הרא"ש הנ"ל גבי אשה שיש לה אוטם ברחם שאסור לשמש איתה וכתב: "אמנם לאחר העיון קצת לא דמי כלל נדון דידן להך דשו"ת הרא"ש, דהתם כתב הרא"ש בפירושו 'דלעולם' הוא זורה בחוץ וכו' משא"כ הכא כיון שהיא מעוברת, א"כ חזינן שלפעמים יוכל להכניס הזרע, ואע"ג שעל פי הרוב מוציא הזרע לחוץ, הו"ל דבר שאין מתכוין ולא הוי פסיק רישא, כיון שלפעמים נכנס הזרע לפנים וכן כתב בשו"ת הגאון רבי יהודה אסאד ז"ל בחלק יו"ד סימן רל"ח ע"ש". והנה היתר מצד דבר שאינו מתכוין ואינו פסיק רישא מובן ובהיר, שכן יש סיכוי סביר בכל תשמיש שאולי הפעם כן יוציא הזרע במקומו הראוי לו. ונראה שכן הבין גם בדברי רבו מהר"י. אך בנידון הטיפול בואגינסמוס ודומיו, אנו יודעים מראש שלתקופת זמן במהלך הטיפול לא תהיה אפשרות לחדירה, וההנחיה הטיפולית תהיה בשלבים מסויימים לא לנסות להיכנס פנימה, ובזה יעסוק בס"ד מאמרינו שבכאן.

תחליפים מותרים

א. היתר ביאה שלא כדרכה²

(א) איתא בגמרא (נדרים כ.): "אמר רבי יוחנן בן דהבאי, ד' דברים סחו לי מלאכי השרת, חיגרין מפני מה הויין, מפני שהופכים את שלחנם. אילמים מפני מה הויין, מפני שמנשקים על אותו מקום. חרשים מפני מה הויין, מפני שמספרים בשעת תשמיש. סומין מפני מה הויין, מפני שמסתכלים באותו מקום. וכו'. אמר רבי יוחנן זו דברי יוחנן בן דהבאי, אבל אמרו חכמים אין הלכה כיוחנן בן דהבאי, אלא כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה. משל לבשר הבא מבית הטבח, רצה לאוכלו במלח אוכלו, צלי אוכלו, מבושל אוכלו, שלוק אוכלו. וכן דג הבא מבית הצייד. וכו'. **ההיא דאתאי לקמיה דרבי, אמרה לו רבי, ערכתי לו שלחן, והפכו. אמר לה, בתי, תורה התירתך, ואני מה אעשה לך.** ההיא דאתאי קמיה דרב, אמרה לו, רבי, ערכתי לו שלחן, והפכו. אמר, מאי שנא מן ביניתא". ע"כ.

והנה במימרא זו נידונו ארבע שאלות. האחד, הפיכת שלחן. השני, נישוק באו"מ. השלישי, סיפור בשעת תשמיש. והרביעי, הסתכלות באו"מ. ובפשטות היה נראה לומר שאין הלכה כדברי רבי יוחנן בן דהבאי, אלא כדברי חכמים, ובפרט שכן הביאה הגמרא 'מעשה רב' מרבי ומרב שכן הורו להלכה ולמעשה. ואכן כן פסק הרמב"ם (פכ"א מהלכות איסורי ביאה ה"ט). אך הראב"ד (בעלי הנפש – שער הקדושה) כתב "ומה שאמר רבי יוחנן, אינו אלא על

הפיכת השלחן, אבל כל האחרים אסורין". אך על כל פנים 'הפיכת שלחן' הותר לכולי עלמא.

ב. מהו 'הפיכת שלחן'?

ומ"מ נחלקו הראשונים מהו הפיכת שלחן. הראב"ד שם כתב: "מפני שהופכים את שלחנם, פירוש שנוהגים בה כמעשה בהמה". וכ"כ באגור (סימן של"ו) "שהופכין שולחניהם. פירוש שנוהגים כמעשה בהמה פנים כנגד אחר, אבל מ"מ משמש כדרכה". וראה ברש"י שם שכתב: "שהופכין שלחנן. היא למעלה והוא למטה".

אך הפירוש הרווח הוא שהפיכת שלחן היינו 'ביאה שלא כדרכה', כלומר בפי הטבעת. וכמו שכתבו התוספות (סנהדרין נח:): "משמע דלישראל מותר באשתו בשלא כדרכה. וכן משמע בסוף פ"ב דנדריים (כ:): וכו'. ולא היינו היא למעלה והוא למטה וכו'. עיי"ש. וכ"כ הרא"ש בנדריים (שם), והרי"א"ז (סנהדרין נח. בקונטרס הראיות) רבינו ירוחם (תולדות או"ח כג.) וכ"כ האגודה ועוד ראשונים.

וכן פסק הרמב"ם (פכ"א מהלכות איסורי ביאה ה"ט): "אשתו של אדם מותרת היא לו, לפיכך כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה, בועל בכל עת שירצה, ומנשק בכל אבר שירצה, ובא עליה בין כדרכה ובין שלא כדרכה". וכן פסק למעשה הרמ"א (אבעה"ז, סימן כ"ה, ס"ב).

ג. האם ביאה שלא כדרכה הותרה גם בהוצאת זרע?

(ב) ועתה יש לדון האם מה דהתירו ביאה שלא כדרכה היינו עם הוצאת זרע, או"ד דהותר רק הביאה, אך הוצאת הזרע צריכה להיות במקומו הראוי לו.

והנה התוספות (יבמות לד: ד"ה ולא) דייקו דברי הגמרא שם וכתבו: "משמע דאסור לשמש שלא כדרכה. ותימה דבפ"ב דנדריים (כ:): אמר ר' דאיתא לקמיה דרבי, ואמרה ליה שלחן ערכתיו לו והפכו, אמר לה בתי התורה התירתך לו, ומסיק דהלכתא הכי. והפכו היינו שלא כדרכה וכו'. ואומר ר"י דהתם מיירי בלא הוצאת זרע, דשרי, דכיון דליכא השחתת זרע, לא הוי כמעשה ער ואונן. עוד אמר ר"י דלא חשוב כמעשה ער ואונן, אלא כשמתכוין להשחית זרע, ורגיל לעשות כן תמיד, אבל באקראי בעלמא, ומתאוה לבוא על אשתו שלא כדרכה, שרי, כדאמרינן בנדריים, כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה וכו'. עכ"ל. נמצאנו למדים שהיתר או איסור הוצאת זרע בביאה שלא כדרכה, תלויים ועומדים בשני התירוצים של ר"י, דלפי התירוצ הראשון אסור ולהתירוצ השני שרי.

וראה בב"י (אבה"ע, סימן כ"ה, ס"ב) שכתב: "וכתב הרא"ש שם דהאי שינויא בתרא עיקר" (ראה עוד בתוספות הרא"ש למסכת נדרים כ:). ובדרכי משה (א*) הביא שגם המרדכי ריש הלכות נדה (סימן תשל"ב) פסק כר"י. יעוי"ש.

ונראה מדברי הטור דגם הוא ס"ל כאביו הרא"ש שתירץ שני עיקר. שכן כתב: "ובא אליה בין כדרכה בין שלא כדרכה, בין דרך אברים, ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה. ור"י פירש דאפילו בהוצאת שכבת זרע נמי מותר לשמש שלא כדרכה, ובלבד שלא יהא רגיל כן אלא אקראי בעלמא, שמתאוה לאשתו לשמש שלא כדרכה, אלא אסור להיות רגיל בכך". וממה שייחס רק את התירוצ' השני לר"י משמע שזה התירוצ' העיקרי. ודו"ק.

ד. כשפוסק כותב שני תירוצים איזה מהם עיקר?

ובאמת שנראה שעל דרך כלל התירוצ' השני שכותב הפוסק הוא העיקר להלכה. בדומיא למה שכתבו בעלי הכללים לגבי פוסק שהביא שתי שיטות, דדעתו להלכה כמו הדעה האחרונה. עיין ב"יד מלאכי" (כללי ר"י בעל הטורים אות ט) וב"שדי חמד" (ח"ו, כללי הפוסקים, סימן יב אות ה) וראה בספר "עין יצחק" (ח"א עמוד ת"ק), וזה מאותו הגיון תחבירי של הכלל של 'יש ויש הלכה כו"ש בתרא', שאת הדעה העיקרית כותב הפוסק בסוף, אא"כ כתב דעה אחת בסתם. ודו"ק.

ה. דעת הרמב"ם בהוצאת זרע בביאה שלא כדרכה

ובדעת הרמב"ם אי שרי להוציא זרע בביאה שלא כדרכה, רבה המבוכה. שכן בדפוסים שלפנינו איתא: "ובא עליה בין כדרכה ובין שלא כדרכה, בין דרך אברים, ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה". אך ראה ברמב"ם מהדורת שבתי פרנקל במדור 'שינויי נוסחאות' שכתבו "ברוב כתה"י ליתא כ"ז".

וכן ברמב"ם מהדורת הרב קאפח לא מופיעה ההגבלה "ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה". וא"כ הוא גם גרסת רוב כתה"י כמו שהעידו בהוצאת פרנקל, וגם כך הוא בכתבי היד התימנים המוחזקים כמדוקדקים. וראה בהקדמה להוצאת פרנקל שכתבו: "ספרי תימן בני סמכא הם יותר מכולם. מפורסמת הצטיינותם של בני תימן מכל שבטי ישראל בדייקנותם ובהקפדתם הנפלאה לא לשנות וכו', וכל הרוצה לדון בענייני דקדוק לשונו של רבינו, ראוי לו לתפוס את עיקר נוסח תימן". דון מינה ואוקי באתרין.

וכן משמע מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה (סנהדרין פ"ז) שכתב: "מותר לאדם לבוא על אשתו שלא כדרכה, ודרך אברים, או איך שירצה, וכך הייתה תשובת אחד החכמים לאשה ששאלה על כך, אמר לה, התורה התירתיך לו" עכ"ל. חזינן דהרמב"ם לא סייג לומר דביאה שלא כדרכה

מותרת רק ללא הוצאת זרע. ומכאן חיזוק לגרסאות שהשמיטו בדברי הרמב"ם במשנה תורה המילים: "ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה".

וכעת ראיתי בספר הנכבד "הלכה ברינה" (עמוד תק"צ אות ה') להרב הגאון, הדיין המצויין רבי ברוך אברהם טולדאנו, בעל שו"ת "שאלו לברוך", מחכמי מקנס שבמרוקו, שכתב בתו"ד: "ואע"ג דהרמב"ם והטור כתבו בסימן כ"ה דמותר לבוא על אשתו שלא כדרכה, ואפילו דרך אברים, ואע"פ שמוציא זרע לבטלה". יעוי"ש. הרי שגרסת חכמי מרוקו ברמב"ם היא כפי הנוסחאות מתימן, ולהרמב"ם ביאה שלא כדרכה מותרת גם עם הוצאת זרע.

והן עתה הראוני בקובץ 'אסיא' (צ"ז-צ"ח, עמוד 141)⁵ מאמר אשר מחברו חקר את גרסאות הרמב"ם מכת"י ושם כתב: "נראה ברור, שבמהדורה הראשונה שיצאה תחת ידי הרמב"ם, שהיא בדרך כלל המשתקפת בנוסח כתבי היד התימני לא הופיע המשפט ובלבד שלא יוציא זרע לבטלה".⁶ וזו סיעתא נוספת להחזיק שדעת הרמב"ם להקל כדעת ר"י.

אך הספקולציה שכתב שם מחבר המאמר בכדי ליישב סתירת הגרסאות לענ"ד הינה זרה ומוזרה. וז"ל: "כנראה שלאחר שנוכח הרמב"ם עצמו שיש שטעו בכוונתו והתירו ביאה שלא כדרכה הכוללת הוצאת זרע, הוסיף את הדברים במהדורה מאוחרת יותר, שהיא זו שהתפשטה ברחבי אירופה. ולכל היותר אם אין מדובר ברמב"ם עצמו, מדובר במי מבאי בית מדרשו הקרובים של הרמב"ם ששמע ממנו שלא התיר הוצאת זרע בביאה שלא כדרכה", במחכ"ת הרי אלו דברים הקשים כגידין ולא זו הדרך ולא זו העיר ליישב סתירת הגרסאות.⁷

ו. ביאור בהיתרו דר"י להוציא זרע בביאה שלא כדרכה

(ג) **ובאמת** ששיטת ר"י להתיר להוציא זרע בביאה שלא כדרכה באקראי קשה ומוזרה, דמה עניין אקראי אצל זרע לבטלה. ואכן שבספר חרדים (פרק ס"ד) כתב: "ועוד קשה, אי חשיב זרע לבטלה דנקרא שופך דמים ומביא מבוול לעולם ובו מתו ער ואונן כדאמר בהדיא פרק ארבעה אחין, פעם אחת מי התירו, שאמרו רבי ורב שהתורה התירה? ואם אינו זרע לבטלה, אפילו פעמים רבות מי אסרו? אלו דברים שאין הדעת סובלתן".

וראה באגרות משה (חאהע"ז, ח"א, סימן ס"ג, ענף ג') שכתב: "תמוה טובא, מאי נפק"מ שהוא רק באקראי בעלמא, וכי פעם אחת בחייו מותר לאדם לעבור עבירה?" וביאר האג"מ: "דפירוש לבטלה הוא לבטלה ממש, שאין בה שום צורך, ומטעם זה מותר לצורך מצות עונה ושמחת אשתו, לכן סברי

5. הרב אריה כץ, דעת הרמב"ם בביאה שלא כדרכה, **ספר אסיא טז**, עמ' 402-410.

6. פרק ו, עמ' 407, שם.

7. הרב אריה כץ בחר בהסברו זה בין היתר בגלל העובדה שהתיקון האוסר הו"ל ברמב"ם מופיע כבר בדברי הראשונים הסמוכים בזמנם לזמן הרמב"ם. יעוי"ש. -- העורך.

הר"י והרא"ש מצד הגמ' דנדרים מקרא דכי יקח איש אשה שהיא לקוחה לעשות בה כל חפצו, שמה אמר רבי התורה התירתיך עיי"ש בר"ן, **שבעניין אישות לאיש עם אשתו התירה תורה להחשיב גם זה שמתאוה לבעול שלא כדרכה כצורך ואינו לבטלה ומותר.**

וזה שמתירין רק באקראי, הוא משום דבעצם לא היה צריך להתאוות לזה, שהנאתו מועטת מבכדרכה, ורק באקראי שייך להתאוות כעין התאוה למיטעם טעמא דאיסורא בע"ז דף כ"ו באוכל פרעוש ויתוש, ופרש"י לפי שלא טעמו מעולם, וכמו כן הכא מתאוה לשלא כדרכה מחמת זה באקראי.

ואף אם כבר בעל פעם אחת שלא כדרכה, אפשר נשכח ממנו כיון שעבר זמן רב, דגם התם בפרעוש ויתוש משמע קצת בתוס' ד"ה התם שבאקראי, אף שכבר אכל פעם אחת, שייך לומר שבעי למיטעם טעמא דאיסורא וכו' מ"מ הכא ודאי שייך באקראי לומר שעוד הפעם מתאוה, אבל ברגיל ודאי אין לומר שהיא מתאוה לזה וא"כ הוי עיקר כוונתו להשחית זרעו שאסור כיון שאין בזה צורך.

לכן מתנה הר"י בזה שני תנאים, דאם מתכוין להשחית זרע אף אם הוא פעם הראשון אסור, ואם רגיל לעשות כן תמיד נמי אסור, אף דאמר דהוא מתאוה לזה, משום דא"א להתאוות לזה תמיד, ולכן הוי ודאי עיקר כוונתו להשחית זרעו, ורוצה להטעות עצמו וזה אסור, **אבל באקראי, שמתאוה, מותר אף שאינו צורך מצוה, דגם זה שמתאוה נחשב לצורך בין איש לאשתו מחדוש הקרא.** "עכ"ל. ודפח"ח. שפתיים ישק משיב דברים נכוחים.

שו"ר שכבר קדמו בביאור זה הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (סימן פ"ח) לגבי הסוגיא של המשמשות במוך וז"ל: "ונראה דהר"י שבתוס' כתובות שכתב דגם לפני תשמיש יש להתיר משום שאינו מכוין להשחיתה, לטעמיה קאי ביבמות (לד:) לעניין שלא כדרכה שכתב דאפילו משחית זרעו שם שרי משום שאין מכוין לכך. ואע"ג דכתב דרק באקראי מותר, פשוט דבאמת אין נפקא מינה בין באקראי בין בתמידות, אלא משום דבאקראי אינו עושה כן משום שרוצה להשחית זרעו, אלא רוצה לטעום טעמא שלא כדרכה, וכלשון הגמרא (הוריות יא) דאמר בעינא לטעום טעמא דאיסורא, אבל בתמידות הרי אינו עושה אלא כדי להשחית הזרע". עכ"ל.

ומצאתי ביאור לשיטת ר"י באופן אחר, בדברי הראי"ה בשו"ת עזרת כהן (סימן לה) שכתב לגבי היתר למניעת הריון ע"י שימוש במוך באופנים מסויימים של סכנה, בזה"ל: "וטעמא דמילתא י"ל, דלא הוי השחיתה כי אם לבטלה בלא תועלת, אבל כיון שיש תועלת להסיר הסכנה או ספק סכנה, **ועצם התשמיש יש בו משום מצוות עונה, כיון שיש הנאה לגוף מן הגוף.** ואפילו שלא בשעת עונתה איכא דבר מצוה, כדרכא בפסחים עב, לא הוי בכלל השחיתה כשאי אפשר באופן אחר וכו'.

ובזה אתי שפיר מה שהקשה בב"ש בסימן כ"ג סק"א אהא דספר חסידים המובא בח"מ שם, שאם מתיירא שלא יכשל באיסור אשת איש או נדה חס ושלום טוב לו להוציא לבטלה ויתענה, וזהו נגד השו"ע דאיסורו חמור מכל עבירות שבתורה, וכתב דלאו דווקא.

ולפי דברינו י"ל דבאמת חמור הוא מכל העבירות כדמשמע מדברי הזוהר שהוא מקור הלכה זו בשו"ע כמבואר בב"י, **אלא דגדר איסור זה הוא דווקא לבטלה בלא תועלת מצוה**, וכאן שעושה כדי להינצל מאיסור חמור אין זה לבטלה ונקלש איסוריה. מה שאין כן בעריות וכל איסורי תורה שבהם לא יש גדר זה בין לבטלה או לתועלת דתמיד האיסור עומד במקומו.

וזהו גם כן טעמם של היש אומרים בסימן כ"ה ס"ב בהגה"ה שמתירין שלא כדרכה באקראי אפילו אם הוציא זרע, משום דס"ל דגם בכה"ג באקראי, כיון שהתורה התירה לשיטה זו, הוי בכלל קצת מצוה ליתובי דעתא בזה וממילא אין זה ממש לבטלה. עכ"ל. והדברים מפעמים.

ז. מהו שיעור של 'אקראי'?

(ד) ובגדר אקראי, ראה בספר חרדים הנ"ל שכתב בדעת הרא"ש שהוא רק פעם אחת בכל חייו. אך בתוספות (סנהדרין נח: ד"ה מי איכא) כתבו להדיא, דאקראי היינו מיעוט התשמישים לעומת רובם. וז"ל התוס': "דלא אסיר אלא שעושה כך תדיר שלא תתעבר ויכחיש יופיה, אבל אם רוב תשמישו כדרכה, אלא שבאקראי מתאוה לה שלא כדרכה שרי". וכן ציינו לתוס' זה האליה רבה (סימן ר"מ סק"י) ורבינו החיד"א בברכי יוסף (שם סק"ה).

ח. האם ביאה 'דרך אברים' דומה לביאה שלא כדרכה?

(ה) והנה לדעת ר"י ודעימיה המתירים ביאה שלא כדרכה אף במוציא זרע, יש לדון האם דווקא בביאה שלא כדרכה התירו, מאחר וריבתה תורה באומרה "משכבי אשה" ששתי משכבות במשמע, ולכן אשה שזינתה נאסרת על בעלה גם בביאה שלא כדרכה (שו"ע, אבה"ע, סימן כ' ס"א), או"ד דאחר והתירו הוצאת זרע שלא במקום הראוי להריון הגם שאינו תשמיש כדרך העולם, ומ"מ הותר באקראי, ה"ה אם מוציא זרע באקראי בשאר אברים של האשה, דאין הפרש בין ביאה שלא כדרכה לדרך אברים ושניהם באותה דרגה של גוף הנהנה מגוף אך אינו מקום תשמיש.

ומדקדוק לשון הטור היה נראה דההיתר להוציא זרע, הוא דווקא בביאה שלא כדרכה ולא בביאה דרך אברים, שכן רק בשיטה האוסרת להוציא זרע, כלל הטור ביאה שלא כדרכה עם ביאה דרך אברים (כפי הנוסחה שלפנינו ברמב"ם) אך בדעה המתירה, הטור כתב רק ביאה שלא כדרכה, ולכאורה המובן הוא שלכו"ע אין להתיר הוצאת זרע דרך אברים.

וז"ל הטור: "ואשתו של אדם מותרת לו, לפיכך כל מה שירצה לעשות באשתו עושה, בועל בכל עת שירצה, ומנשק בכל אבר שירצה, ובא עליה בין כדרכה ובין שלא כדרכה, בין דרך אברים, ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה. ור"י פירש דאפילו בהוצאת שכבת זרע נמי מותר לשמש שלא כדרכה, ובלבד שלא יהא רגיל כן אלא אקראי בעלמא".

וכאשר דימיתי כן מצאתי כתוב בספר "פני משה" (אבה"ע, סימן כ"ה, סק"א. נדפס בשנת תקע"ח) גאב"ד דק"ק קלוואן, שכתב: "הטור שמביא אח"כ דעת הר"י שמתיר שלא כדרכה אפילו בהוצאת ש"ז לבטלה, י"ל דלכך נקט הטור דרך אברים לדעה ראשונה, משום סיפא, לאשמועינן מדפתח בתרתי וסיים בחדא, דדוקא בשלא כדרכה מותר להר"י אפילו בהוצאת ש"ז לבטלה, משא"כ בדרך אברים אסור אפילו להר"י בהוצאת ש"ז לבטלה".

אך יעויין בדרישה על אתר (ד"ה ור"י פירש) שכתב: "ומכאן יש ללמוד דכל תשמיש שאינה כדרך כל הארץ נכלל בשם שלא כדרכה, שהרי ר"י פליג גם אדרך אברים שמותר, וכללינהו בשם שלא כדרכה". עכ"ל. וכן אמה שכתב הטור בסימן כג "אסור להוציא שכבת זרע לבטלה", כתב הדרישה על המקום: "אפילו ר"י מודה, דאף על גב דכתב רבינו בשמו בריש סימן כ"ה דמותר לשמש עם אשתו אפילו שלא כדרכה, ואפילו דרך אברים, ואע"פ שמוציא זרע לבטלה, שאני התם דמוציא זרע דרך שימוש ולא נתכוין להוציא זרע לבטלה, אלא שבא ממילא, מה שאין כן דש מבפנים וזורה מבחוץ דנתכוין לבטלה. וק"ל".

והיינו שרבינו הדרישה הבין שאין חילוק בין ביאה שלא כדרכה לדרך אברים, ולדעת ר"י באקראי שרי גם דרך אברים. וצ"ל שמה שהטור לא כלל האופן של דרך אברים בדעת ר"י הוא משם שר"י עצמו לא דיבר בפרטות על דרך אברים. ודו"ק. ואישטמיתיה דברי הדרישה להרב פני משה.

ושו"ר לרבינו המהרש"א בביאור הסוגיא דנדירים (כ. גבי מה דאמר רבי: "התורה התירתך", שהר"ן ביאר: "התורה התירתך, דכתיב כי יקח איש אשה שהיא לקוחה לו לעשות בה כל חפצו" וכתב על זה המהרש"א "עייין פירוש הר"ן. ועוד יש לומר מדאסרה התורה בערוה שתי משכבות דהיינו כדרכה ושלא כדרכה על כרחין דבאשה שאינה ערוה שרי וזה שאמר 'התירתך' שאינך ערוה לו". והגם שיש לפלפל ולסלסל בדברי המהרש"א האם לפי ביאורו היתר דהפיכת שלחן אכן לא יכלול לדעת ר"י ביאה דרך אברים, אך עכ"פ המהרש"א הבין בדעת הר"ן שאין חילוק בין המשכבות. ודו"ק היטב.

וכן הבין בדעת הרמב"ם כדבר פשוט בספר "הלכה ברינה" הנ"ל שכתב "ואע"ג דהרמב"ם והטור כתבו בסימן כ"ה דמותר לבוא על אשתו שלא כדרכה, ואפילו דרך אברים, ואע"פ שמוציא זרע לבטלה".

וראה שם עוד שכתב: "ולפי מה שכתבתי דיש חילוק בין אקראי לקבע, גם הונח לי מה שהיה קשה לי על מה שהתירו אפילו דרך אברים בהוצאת זרע, ממה שכתוב בב"ר שעוון ער ואונן שהיה דש מבפנים וזורה בחוץ, וא"כ כ"ש דרך אברים, דהתם דש מבפנים מיהת כדרך כל הארץ, אבל דרך אברים אין שם לא דישה ולא זרייה. והונח לי ממ"ש בדרישה סק"א, דהתם היו מתכוונים להשחית את הזרע, ומתחילת ביאה כוונתם היתה לרעה, לא כן בא דרך אברי אשתו, לא נתכוין להשחית הזרע, אלא כוונתו למלאת תאוותו, ועוד באקראי לא בקבע, על כן התירו לו". עכ"ל.

שוב בינתי דאפשר שבצד מסויים דין ביאה דרך איברים קל יותר מביאה שלא כדרכה מאחר שבביאה שלא כדרכה האשה מצטערת על דרך כלל וכמו שכתבו התוס' ביבמות ובסנהדרין הנ"ל, לעומת ביאה דרך אברים שבזה אין האשה מצטערת. וזאת ע"פ מה שהגדיר באגרות משה עמוד קנ"ו הגדרה יסודית במושג 'זרע לבטלה' וכתב "דפירוש לבטלה הוא לבטלה ממש שאין בה שום צורך ומטעם זה מותר לצורך מצות עונה ושמחת אשתו". ומאחר וזו הסיבה שמותר להוציא זרע כדרך איש ואשה היה לכאורה מקום להתיר גם ביאה שלא כדרכה באופן חופשי ולא דווקא באקראי, ועל זה כותב הרהמ"ח: **"ושלא כדרכה אין להתיר משום מצות עונה ושמחת אשתו משום דאין אשה נהנית בכך דאדרבא איקרי עינוי ולא יקיים מצות עונה בזה**. ואף שבקידושין דף כב איתא אחד לישנא דיש לה הנאה, צריך לומר דהעינוי הוא גדול מההנאה כדי שלא יסתור לכמה מקומות שמפורש שהוא עינוי". עכ"ל. וא"כ באופן שהוא דרך אברים הוא קל הרבה יותר, דהא אינה מצטערת, וא"כ לא צריכה להיות מצב זה ההגבלה של ר"י שדווקא באקראי. ודו"ק. וצ"ע. ויעיין בשו"ת תורה לשמה (סימן רצ"ט) ויש ליישב בשופי.

ט. מהי ביאה דרך אברים?

(ו) ובהגדרת ביאה דרך אברים, יעויין רש"י סוטה (כו:): שכתב "דרך אברים. שוכב עמה בקירוב בשר". וביבמות (נה: ד"ה דרך אברים) ביאר רש"י: "מיעוך דדים ודש מבחוץ בשאר אברים". וראה לרבי תנחום ב"ר יוסף הירושלמי בספרו "המדריך המספיק" (אות ד', ד"ה דרכונות) והוא חד מן קמאי שכתב: "משמש דרך אברים היינו שפועל את התשמיש בחלק מן האברים השקועים, כמו בית השחי ודיבוק הירכיים, או הברך, או כפיפת הזרוע, או בתוך ידה וכדומה מאלו הדברים". ואין צורך לומר שזו מחלוקת אלא הם כל מיני צורות ואופנים של ביאה דרך איברים, והצד השווה שבהם **שגוף נהנה מגוף ואין שם כניסה של אבר הזכרות לאו"מ של האשה**.

אמנם הרמב"ם לעניין הגדרת בעילה אסורה בעריות, קורא 'דרך אברים' לשלב שמנשיקת אבר בפתח או"מ ועד כניסת כל העטרה ולא עד בכלל. וז"ל הרמב"ם בפירוש המשנה: (סנהדרין פרק שביעי, ד"ה הבא על הזכר):

"ומערה נקרא המכניס כל העטרה, והמשמש הוא המכניס כל האבר כולו, אבל הכנסת קצת עטרה הנה הוא כמו שבא דרך אברים". אך זה אינו עניין לנידו"ד דברור שגם אם תכנס רק מקצת העטרה אל הפרוזדור ושם יצא הזרע הרי שמותר ומהודר לכו"ע, דעניין זרע לבטלה תלוי אם הוא במקומו הראוי לו, ולא אם הוא בכלל בעילה. ופשוט.

י. כיצד נפסק להלכה?

ז) ולעניין הלכה, נראה שמרן בב"י לא הכריע בדבר באופן מוחלט, אלא כתב: "ודבר קשה הוא להתיר לו להכשל בהוצאת זרע לבטלה אפילו באקראי, ושומר נפשו ירחק מזה ומכיוצא בו". אך בבדק הבית מרן מחריף את הטון וכותב: "ואילו היה רואה ר"י מה שאמר הזוהר בעונש המוציא זרע לבטלה כי הוא גדול משאר עבירות שבתורה לא היה כותב מה שכתב".

ובאמת שצ"ע מה החרדה הגדולה שחרד מרן הב"י לומר שאם היה רואה ר"י מה שאמר הזוהר הקדוש בעונש המוציא זרע לבטלה לא היה מתיר הוצאת זרע באקראי שלא כדרכה ודרך אברים, וכי כעורה היא מה דאיתא בגמרא (נדה י"ג): "אמר ר' יוחנן כל המוציא שכבת זרע לבטלה **חייב מיתה**, שנאמר וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו. רבי יצחק ורבי אמי אמרי **כאילו שופך דמים**, שנאמר הנחמים באלים תחת כל עץ רענן, שוחטי הילדים בנחלים תחת סעיפי הסלעים, אל תקרי שוחטי, אלא סוחטי. רב אסי אמר **כאילו עובד עבודת כוכבים**, כתיב הכא תחת כל עץ רענן, וכתיב התם על ההרים הרמים ותחת כל עץ רענן", ולמרות זאת חידש ר"י מה שחידש, ומדוע שנאמר שאם היה רואה ר"י מה שכתב הזוהר לא היה כותב מה שכתב. אתמהא. וראה באגרות משה הנ"ל (ד"ה וזהו הדרך) ועדיין צ"ע.

שו"ר שכן הקשה הגה"צ הרב שלמה סובל בעל שו"ת "שלמת יוסף" זצ"ל את הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זל"ה המובא בשו"ת "שלמת חיים" (סימן ק"א) בזה"ל: "בבדק הבית באבן העזר (בסימן כ"ה) כתב שאילו ראה ר"י דברי זוהר לא היה כותב כך. ודבריו אינם מובנים וכי דברי הגמרא בנדה (יג ע"א) זוטר הוא, ובהכרח דסובר דזה לא הוי בכלל לבטלה". והשיב לו הגרי"ח: "כוונתו שהזוהר כתב שהדבר הזה אין לו תשובה, וזה לא נזכר בש"ס". עכ"ל. וכוונתו לזהר בפרשת ויחי (ח"א דף רי"ט ע"ב): "תנן, אמר רבי יהודה, לית לך חובא בעלמא דלא אית ליה תשובה, בר מהאי".

אך לאחר המחילה רבה נראה דירד להציל ולא הציל, שכן טענת השואל הינה, שמאחר שבדברי הש"ס דילן איתא להדיא איסור שז"ל ובחומרא רבה, ובכל זאת התיר ר"י באופנים מסויימים, הרי שעל כרחין שאין דברי ר"י בכלל איסור הגמרא. ומה לי שבדברי הזוהר החמיר האיסור

עוד. ומה גם שכבר ביארו רבותינו שגם לדברי הזהר אפשר לעשות תשובה על עוון זרע לבטלה וכפי שכתבו בזה הספרים.

יא. האם אפשר לעשות תשובה על עוון זרע לבטלה?

בספר "ראשית חכמה" (שער הקדושה, פרק י"ז, אות כ"א) כתב: "הכלל, שאין לך דבר שלא יתוקן בתשובה. ומה שפירשו בזהר שאינו תלוי בתשובה הוא שחשובתו קשה". ובשל"ה (שער האותיות, אות ק', אות של"ה) לאחר שהביא דברי הזהר שכפי הנראה כיון לו הב"י, וכפי ששיער הגרי"ח זוננפלד, כתב בזה"ל: "על כרחך אין דברי המאמר הזה כפשוטו שלא יועיל תשובה, כי אין דבר בעולם שלא יתוקן בתשובה, אפילו מי שכפר בעיקר כמו שלמדו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני, ח"ב, רמז תקל"ב) מפסוק (הושע פרק יד, פסוק ב') שובה ישראל עד ה' אלוהיך". ובאות שמ"ב כותב השל"ה: "הרי שאין דבר בעולם שעומד בפני התשובה, ואם כן, איך אמר הזהר דאין לחטא הזה תשובה. ועוד כי זה החטא, הוא חטא דור המבול שהשחיתו דרכם רחמנא ליצלן בהשחתת זרע לבטלה, ועל כל זאת רצה הקב"ה שיעשו תשובה וימחול להם, כמו שכתב רש"י ריש פרשת נח (בראשית פרק ו', פסוק י"ד) שעל כן הטריחו מאה ועשרים שנה בבנין זה, כדי להכריז להם שיחזרו ויעשו תשובה". ולאחר מכן מביא השל"ה זהר בפרשת ויקהל (ח"ב, דף רי"ד ע"ב) בחומר הפוגם בברית זו"ל: "ווי ליה לההוא כסופא דנקמין מיניה נקמת עלמין, נוקמא דעלמא דא ונוקמא דההוא פגימו", אך מיד כותב הזהר: "והני מילי כד לא עביד תיובתא שלימתא, תיובתא דאיהי אתחזייתא לחפייא על כל עובדוי". ועל כן שב השל"ה ומחדד שאלתו: "ואם כן מהו זה שאמרו לעיל דלא מועיל תשובה"? ובאות שד"מ כותב השל"ה להסביר: "אמנם נראה לי לתרץ בענין אחר בכוונת הזהר דלעיל שאמר אין תשובה לעון זה, ומתחילה אקדים, כי כגון דא צריך אני להודיע שישים האדם על ליבו, באם חטא ועשה איזה עוון כמה פעמים ואחר כך מתחרט ורוצה בתשובה, צריך לידע כמה פעמים עשה העבירה כדי שיעשה תשובה על זו העבירה סך פעמים כסך שעשה העבירה וכו' וזהו שרמז בזהר שאין לעוון זה תשובה, מחמת שהעושה כן הוא מלובש בתאוה הרעה הזו, ועושה כמה פעמים בלי ערך, כי אין מונע לו כמו שיש לו מונעים בעבירה אחרת הנגמרת ע"י אחר, כגון הבא על הערוה, שאם היא לא תרצה אז הוא לא יחטא, וגם לפעמים מניח בשביל מורא בני אדם, מה שאין כן בהוצאת זרע לבטלה בעונותינו הרבים העבירה היא בידו לעשות בסתר בכל אימת שרוצה, על כן שגור בה, ואם כן בהתחרטו אחר כך, אף שעושה תשובה, אין התשובה נגמרת לרוב פעמים שמחוייב לעשות תשובה זו". ומ"מ כותב השל"ה שלמרות שזה קשה ומורכב לשוב על מספר רב של פעמים של כשלונות, ומ"מ: "הבא ליטרה אף כי עשה זו העבירה כמה וכמה פעמים למאות בלי מספר אמצא לו תקנה"

יעויי"ש בהרחבה. ועל כל פנים פשוט הדבר שאין דברי הזהר כפשוטם ואפשרי הדבר לעשות תשובה שלמה גם על חטא של שז"ל.

וראה גם להגאון רבי צדוק הכהן בספרו "תקנת השבין" (סימן ט"ו, אות י"ד) שכתב: "אך בזהר הקדוש תנן, אמר רבי יהודה לית לן חובא בעלמא דלא אית ליה תשובה בר מהאי. הנה מגרע כח חטא זה דלא מהני ליה תשובה כלל. וכבר צווחו על זה קמאי שהרי אין לך דבר שעומד בפני התשובה". וציין שם לדברי הזהר בפרשת נח (סב, א): "תא חזי כל חטאוי דבר נש כלהו חבלותא דיליה תליין בתשובה, וחטאה דאושיד זרעא על ארעא ומחבלא ארחיה ואפיק זרעא על ארעא, מחביל ליה ומחביל ארעא. ועליה כתיב נכתם עונך לפני, וכתיב ביה כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע, בר בתשובה סגיי". והקשה רבי צדוק: "וזה נראה כסותר הלשון פרשת ויחי הנ"ל שסתם בעד התשובה לגמרי". ושוב ציין לזהר בפרשת ויקהל, וביאר: "שאחר שהאריך בגוף פגם הפוגם בברית אמר, והני מילי דלא עביד תיובתא שלימתא, תיובתא דחזייתא לחפייא על כל עובדוי".

והאדמו"ר הזקן בספרו "ליקוטי אמרים – תניא" (פרק ז') חילק בין תשובה מ"אהבה רבה" שמועלת לעוון שז"ל, לבין תשובה שלא מאהבה שאינה מועלת. ומפורסמים דבריו של הגאון מסוכטשוב בהקדמתו לספרו "אגלי טל" שכתב: "כי תיקון הברית תלוי ביותר בלימוד התורה, וביותר בלימוד התורה בעיון על פי ששמעתי מאדמו"ר זצ"ל בפירוש דברי הזהר"ק שעל חטא שז"ל אינו מועיל תשובה, משום דתשובה הוא מלב, כדכתיב ולבבו יבין ושב וגו' ופגם שבזרע הוא במוח, והרי הקלוקל למעלה ממקום התיקון. וכן מצאתי בספר זרע קודש. ועל כן עיון הלכה שהוא במוח, וכל שכן מי שמחדש חידושים הרי התיקון ג"כ במוח", עיי"ש עוד בדבריו המרגשים והנפלאים עד למאוד.

וראה בכיו"ב במה שהביא בשו"ת "יביע אומר" (ח"א, חיו"ד, סימן י"ד, אות י"ד) שכתב: "וכמו כן בעון החמור שז"ל, מסיים בזה"ק שהתורה מגינה ומכפרת עליו. וכמובא בשאלות להגר"ח מוואלוז'ין (אות לה), ששאלו להגר"א במי שנכשל בקרי, כמעט בפשע ר"ל, והשיב כשעוסק בתורה א"צ לדאוג כלל, ואף על פי שבתיקונים ובס' מוסר החמירו מאד בזה, מ"מ בסוף המאמר בס' התיקונים (תיקון כא וכב), נמצא דבר טוב למבין, שכ', אבל אורייתא אורך ימים בימינה, פי' שמצלת מן המיתה, ובשמאלה עושר וכבוד, שמצלת מן היסורין הקשים כמיתה. וספרי המוסר לא הביאו סיום זה בספריהם. ע"כ. ובשו"ת מהרש"ם ח"א (ס"ס נח) הביא ג"כ לשון הזהר רות אות י"ב: ואף דעביד עובדין בישין ואוליד בני בישין בסטרא דמסאבא כד אושיד זרעיה לארעא, אבל בתיובתא שלימתא ואוליף אורייתא, כולא ימחל ליה. וכתב, שמכאן מוכח דמ"ש בזהר פר' ויחי דלא מהני תשובה לחטא זה

היינו בלא לימוד תורה. וכמ"ש בזוה"ק פר' נשא שבצירוף לימוד תורה מקריא תשובה עילאה. והובא בראשית חכמה פ"ב משער תשובה. עכת"ד. ומרן החיד"א בכסא רחמים (אבות דר' נתן פרק ל), הביא מ"ש השל"ה בשם רבינו האר"י ז"ל: כל מה שתמצא בדברי ראשונים סיגופים ותעניות לכפרת עונות, לא נזכרו אלא למי שאין עמלו בתורה, אבל מי שתורתו אומנותו ויודע דעת ויראת ה', זאת היא תקנתו לעסוק בתורה, ולא יחלש, ולא יתבטל מלימודו. ע"כ. וכ"כ המשנה ברורה בביאור הלכה (סי' תקעא) מהשל"ה בשם ספר חרדים, שכתב כן בשם רבינו האר"י ז"ל. ע"ש. וע"ע בספר ברכת מועדיך לחיים (דף ק' ע"ג). ובחידושי הגאון משאוול בס' זכר יהוסף (שבת לא:). ובדברי הגאון מהר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (חאו"ח סי' שנח). ע"ש. והרבה מאד יש להאריך בזה, ואכמ"ל. עכ"ל. ועיין עוד בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד, סימן קט"ז): "תשובה לחטא ניאוף ביד והושז"ל", וכתב לו: "שלום וברכה, שיקבל השי"ת תשובתו ויכפר לו כפרה גמורה בתוך כל השבים באמת", עיי"ש שסידר לו דרך תשובה, ופלפל בזאת בחכמה, אך פשיטא ליה שיש תשובה גם על חטא נורא זה. וצע"ג במה שמרן הבי" מבקש להכריע בנידון זה על פי הזהר. וראה באגרות משה הנ"ל גבי 'ביאה דרך אברים' (ד"ה וזהו הדרך) ועדיין צ"ע.

ובאליה רבה (או"ח, סימן ר"מ, סק"י) כתב: "ומה שכתב דמשמע מזהר דחייב מיתה, אפשר כיון דבש"ס דילן משמע להיתר, לא חשו לדברי הזהר".

יב. גדר החומרא של 'זרע לבטלה'

(ח) **ובעיקר דברי הב"י** בשם הזהר שחמור איסור הוצאת זרע לבטלה משאר עבירות שבתורה, ראה מה שכתב בספר חסידים (סי' קע"ו): "מעשה באחד ששאל, מי שיצרו מתגבר עליו וירא פן יחטא לשכב עם אשת איש או עם אשתו נדה או שאר עריות האסורות לו, אם יכול להוציא זרעו כדי שלא יחטא. והשיב לו, באותה שעה יש לו להוציא, שאם אי אפשר, מוטב שיוציא שפיכות זרע ואל יחטא באשה אבל צריך כפרה, ישב בקרח בימי החורף, או יתענה ארבעים יום בימי החמה".

וכתב הב"ש (סימן כ"ג סק"א): "כתב ח"מ בשם ספר החסידים אם מתיירא וכו' לפ"ז מ"ש בזוהר וכאן, דעון מוציא ש"ז חמיר מכל העברות לאו דווקא". ע"כ. ובהגהת "חכמת שלמה" שם כתב: "עיין בב"ש סק"א מ"ש דלפ"ז מ"ש דעון זה חמור מכל העוונות לאו דווקא עכ"ל. ולפענ"ד א"צ לדחוק בזה, דוודאי הוא חמור מכל עוונות, רק היכי שיש שני עבירות לבחור, זה או זה **מוטב לבטל עוון ש"ז כיון שהותר מכללן**". עכ"ל. ועכ"פ אין הדבר פשוט שאכן זו העברה החמורה ביותר, ולפחות לא במישור ההלכתי וכמו שכתב בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן מ"ג) בביאור גדר

האיסור של זרע לבטלה: "אלא משום דמעה לאשפה, ומוסיף בכוחות הטומאה, ומכחיש בפמליא של מעלה, וכידוע מטעם חכמי האמת בעלי הקבלה, **שעל כרחינו אנו צריכים להם בעניין עוון זה**". נראה דר"ל שחומרת איסור זרע לבטלה מקורו יותר קבלי מאשר הלכתי. וצ"ע.

ומה גם שהגם שרוב רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים ס"ל שאיסור הוצאת זרע לבטלה הוא מדאורייתא, ושיברו הרבה קולמוסים על פתגמא הדין בכדי למצוא לו מקור מן התורה, מ"מ דעת רבים וטובים היא שאיסור הוצאת זרע לבטלה הוא רק מדרבנן, ואף סגנון קל של איסורי דרבנן.

לך נא וראה בשו"ת "פני יהושע" (ח"ב, חאה"ע, סימן מ"ד) שנשאל לגבי אדם שאשתו טמאה טומאת לידה, ונפל למשכב, ורפואתו שיבעול את אשתו, אם הוי בכלל גילוי עריות שיהרג ואל יעבור. ועוד נשאל שם איך הדין אם תהיה רפואתו רק להוציא זרע לבטלה. יעוי"ש מה שכתב לגבי בעילה, אך לגבי הוצאת זרע לבטלה כתב: "והשאלה השנייה נראה לי דאינו צריך לפנים, דודאי אין זה לא בכלל גילוי עריות ולא בכלל שפיכות דמים, דאע"ג דאמרו חז"ל (נדה יג.) שהוא כאילו שופך דמים, היינו שעבירה גדולה כל כך, דכי תעלה על דעתך דלשון הרע שאמרו חז"ל (ערכין טו:) שהוא שקול כעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, אם כן יהרג ואל יעבור, וכמ"ש הריב"ש ז"ל בתשובה (סימן קעא), אלא ודאי לא אמרו חז"ל אלא להפליג העוון וכו'. גם גזירה שווה מלא תנאף (שמות פרק כ, פסוק י"ג), דמשמע דהוי גילוי עריות, **בלתי ספק שהוא אסמכתא בעלמא**, וכמו שכתבתי. דהא הרמב"ם הביא דבר זה בפרק כא מהלכות איסורי ביאה, ולא כתב שלוקין על זה, כמו שכתב בכל הדברים שהביא שם, ואפילו מכת מרדות לא כתב כי אם בנדידי הוא יושב. ונראה לי שאע"פ שדרכו בכל איסורי דרבנן שלוקין מרדות, היינו בדבר שאסרו חז"ל ועשו סייג. **אבל בדבר זה שאינו תיקון חז"ל, רק מקראי מוכח שהוא עוון גדול**, כמו שמצינו הרבה אסורין כאלו שהם מבוארים בנביאים ובכתובים שהוא אסור, כגון לשון הרע וכיוצא באלו, ואין בהם לאו, אפילו הוא הגדול שבאיסורין, אין לוקין עליהו".

וגם הגאון רבי רפאל בירדוגו בספרו "תורות אמת" (אבה"ע, סימן כ"ג) כתב: "ואפשר מדרבנן בעלמא הוא. דהיכן נזכר זה בתורה? אם לא שתאמר הלכה למשה מסיני. אך ממה שהתירו זקנה וקטנה ועקרה, נראה דמדרבנן בעלמא הוא, דאם היה איסור תורה לא היה מותר אלא באשה הראוייה לילד, וגם מעוברת ומניקה היה אסור". וכ"כ הגאון מפלאצק בשו"ת "משיבת נפש" (סימן י"ח, ד"ה ובהכי נחא) וז"ל: "ודחוק בעיני לומר דהשחתת זרע יהיה בו איסור גמור מן התורה, שלא מצאנו רק ברמז בער ואונן". וכן היא ג"כ דעתם של הגאון מבוטשאטש בחיבורו "עזר מקודש" על אבן העזר (סימן

כ"ג) והבין כן בדעת הספר חסידים שנזכר לעיל, ועיין עוד להגרש"ק בספרו "מי נדה" (קונ"א, סימן קצ"ה ס"ז).

ובאמת שאפשר לדקדק כן מהרמב"ם בפירוש המשנה (סנהדרין, פ"ז משנה ד') שכתב: "וכבר הזהירו חכמים מאוד על ההרהור, והרחיקו מגורמיו, והאריכו לירא ולהפחיד מקשה עצמו לדעת ומוציא זרע לבטלה, וביארו שכל זה אסור, אבל לא חייבו מלקות בשום דבר מסוג זה". עכ"ל. רצ"ע.

יג. דעת מרן והרמ"א

ט) אך מ"מ פשטות דברי הב"י היא שדעתו להחמיר שלא להוציא זרע בביאה שלא כדרכה וכנ"ל. (ולקמן באות י"ד נדון האם אפשר לבאר אחרת בדעת מרן). וברמ"א (אהע"ז, סימן כ"ה ס"ב) כתב: "ויכול לעשות עם אשתו מה שירצה, בועל בכל עת שירצה, ומנשק בכל אבר שירצה, ובא עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה, או דרך אברים, ובלבד שלא יוציא זרע לבטלה. ויש מקילין ואומרים שמותר שלא כדרכה אפילו אם הוציא זרע, אם עושה באקראי ואינו רגיל בכך. ואף על פי שמותר בכל אלה כל המקדש עצמו במותר לו קדוש יאמר לו".

חזינן שהרמ"א הביא שתי הדעות בסתם ויש, ואת הדעה המחמירה כתב בסתם, והיינו דכן ס"ל להלכה. וכמו שכתב הש"ך בכללי ההוראה שלו (סימן רמ"ב סק"ה) והפרמ"ג בכללי הוראת איסור והיתר (תחילת יו"ד סק"א) וראה עוד בתשובת יביע אומר השמיני (חאה"ע סימן י"ט אות א).

ולכן פשוט הדבר שההוראה לכתחילה במצבים רגילים היא להימנע משפיכת זרע שלא כאורח ארעא. אך כאן אנו דנים במצב של דיעבד, ושל שעת הדחק גדול שכדיעבד דמי, והשאלה הנשאלת היא האם יש לנו לסמוך על הדעות המקילות באופן זמני עד יעבור זעם, אף שמרן השו"ע וגם הרמ"א החמירו בזה.

יד. האם ניתן להקל בשעת הדחק גדול שלא כדעת השו"ע והרמ"א?

י) דהנה מודעת זאת בכל הארץ, כי קיימו וקיבלו היהודים עליהם ועל זרעם לנהוג ככל הוראות מרן השו"ע, ויתד היא שלא תימוט. אך אמנם שמ"מ מצינו באיזהו מקומן, שהפוסקים נטו קו מהאי כללא והורו שלא כדעת מרן. וכגון במקום ספק ברכות, ובמקום מנהג, ובעוד עניינים המבוארים בדברי האחרונים באיזהו מקומן, שבהם לא קבלנו הוראות מרן.

אך שיש לחקור ולעיין האם קבלנו הוראות מרן גם בשעת הדחק גדול ובהפסד מרובה **מאוד**, דלגבי דידן פסקיו של מרן הם כ"אתאמרא הלכתא", ואין עצה ואין תבונה, או"ד שקבלת מרן הייתה רק בסתמא, אבל לא במצבים מיוחדים שהם שעת הדחק גדול.

טו. האם אפשר לסמוך על דעת יחיד בשעת הדחק?

והנראה לומר הוא, שלא מבעיא אם השיטה המקילה עלתה על שלחנו הטהור של מרן בלשון 'ויש אומרים' וכיו"ב, שבכה"ג רבים וטובים הם הפוסקים שיש לסמוך על השיטה המקילה, הגם שקימ"ל שהלכה כסתם או כ"א בתרא, מ"מ כוונת מרן בהביאו השיטה המקילה היא לסמוך עליה בשעת הדחק, וכמו שכתב הש"ך (י"ד, סי' רמ"ב, בהנהגת איסור והיתר סק"ה) וכן כתב להדיא הרב "כף החיים" (סי' י"ג סק"ז) והניף ידו בשנית (סי' תקט"ו סק"ע"ב) וכן כתב ב"רוב פעלים" (ח"ב חיו"ד סי' ד') המובא בסמוך, (ועיין בספר "עין יצחק" עמוד תפ"ב שהביא אחרונים שחלקו על הש"ך), אלא אפי' במקום שהדעה המקילה לא הובאה בשו"ע כלל, מ"מ בשעת הדחק גדול נראה דיש בה כדי סמיכה.

דהנה ידועים דברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' רנ"ג) שבשעת הדחק אפשר לסמוך על דעת יחיד, ע"פ דברי הגמרא (נדה ט). "כדאי הוא רבי אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק". וכן היא לכאורה דעת הרשב"ץ (פסקי נדה ט): שכתב: "יחיד ורבים שנחלקו ולא נפסק בתלמוד כאחד מהם עושים כדברי היחיד בשעת הדחק, ואין נראה לומר כן במחלוקת תנאים ואמוראים, אלא רק במחלוקת גאונים ופוסקים". ומה שסייג הרשב"ץ לומר שסמיכה על דעת יחיד בשעת הדחק דווקא במחלוקת הפוסקים ולא במחלוקת תנאים ואמוראים, הנה באור זרוע (סימן ש"ו) ובראבי"ה (סוכה, עמוד 372) כתבו בפשיטות שגם במחלוקת תנאים סמיכה על דעת יחיד היכא דלא איתאמרא הלכתא בפירושו. וכן פסק למעשה הט"ז (י"ד, סימן רצ"ג, סק"ד).

אמנם ידועה בזה מחלוקתם של הש"ך והב"ח, הובאה בהנהגת איסור והיתר להש"ך (י"ד, סו"ס רמ"ב, ד"ה עוד נראה) וכיו"ב נחלקו גם הט"ז (י"ד סימן רצ"ג סק"ד) והש"ך שם בנקה"כ, האם הרשב"א איירי דווקא בדרבנן או גם בדאורייתא. שהב"ח ס"ל שגם בדאורייתא אפשר לסמוך על דעת יחיד בשעת הדחק, אך הש"ך הקשה עליו: "ותימה, והרי הא דיחיד ורבים הלכה כרבים דאורייתא הוא וכו' ואיך אפשר לעקור דבר תורה בהפסד מרובה".

טז. האם פסיקה כדעת רוב הפוסקים היא מדאורייתא או מדרבנן?

והנה מה שהניח הש"ך שהכלל שיחיד ורבים הלכה כרבים במחלוקת הפוסקים הינו מדאורייתא, הרי שהנחה זו אינה מוסכמת כלל. וכמו שכתב המהר"ם בן חביב בספרו "גט פשוט" בכללים (כלל א) שלא נאמר בתורה אחרי רבים להטות אלא כשכל הדיינים נקבצו יחדיו ונחלקו פנים אל פנים, אבל במחלוקת הפוסקים שלא נשאו ונתנו פנים אל פנים, הוי ספיקא דינא, כי אפשר שאילו היו נושאים ונותנים ביחד היו המרובים מודים למיעוט. והוכיח כן מתשובת הרשב"א המובאת בב"י (חו"מ סו"ס י"ג) ושכן כתבו בשו"ת מהרלנ"ח ומהר"א ששון, ובסוף דבריו הביא את הרדב"ז דס"ל

שההכרעה כרבים היא מן התורה, וכתב עליו המהר"ם בן חביב: "ובאמת שהדבר ברור דסוגיין דעלמא דלא כוותיה".

יז. מחלוקת הש"ך והב"ח הינה מחלוקת ראשונים

וראה להרשב"ש בתשובה (סימן תקי"ג) שכתב: "ומצאתי להר"ן בתשובה בדברי א"א הרשב"ץ דדוקא בדרכנן אמרינן כדאי הוא רבי פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק, אבל מצאתי להרשב"א בתשובה שנראה מדבריו דאף בדאורייתא אמרינן הכי". והיינו שמחלוקת הט"ז והש"ך היא מחלוקת ראשונים.

יח. חילוק בין דעת יחיד לדעת מיעוט

ובשו"ת צמח צדק (יו"ד, סימן רט"ו) כתב בזה שיטה ממוצעת, שהגם שלדידיה ס"ל שאין לסמוך בשעת הדחק על דעת יחיד בדאורייתא, מ"מ סמכין אדעת מיעוט שאינו דעת יחיד בשעת הדחק גם בדאורייתא. (ועיין עוד בשו"ת "יביע אומר", ח"י, חיו"ד, סימן כ"ג, ובספר "עין יצחק" ח"א עמוד ר"ג).

יט. דעת המשנ"ב לפסוק כדעת יחיד בשעת הדחק

יעויין בדברי המשנ"ב (סימן תנ"ג סק"כ), ובשעה"צ (ס"ק ל"א) ששם מבואר, שהגם שרוב הפוסקים ס"ל כאחת הדעות במחלוקת הפוסקים שם, ועל כן הכי הלכתא, מ"מ בשעת הדחק יש לסמוך על מיעוט פוסקים להקל. והגם ששם איירי בדרכנן, מ"מ יעויין עוד במשנ"ב (סי' תפ"ט ס"ק מ"ה) ובביה"ל (ד"ה אף בזמן הזה) שכתב שם הנוסח: "אין בידינו למחות ביד המקילין", והוא משום שיש להם על מי שיסמוכו מהראשונים. והגם ששם איירי בדאורייתא, והגם שהרב ביה"ל הגדיר את השיטה המקילה שהם "יחידאי נגד כל הני רבונותא", והגם שזה נגד שלשת עמודי הוראה הרי"ף הרא"ש והרמב"ם, והגם שזה נגד משמעות השו"ע, וכפי שביאר כל זה בביה"ל שם, מ"מ כתב שיש להם על מי שיסמוכו, מכיון שהוא שעת הדחק, וזאת אפילו שבמקומות אלו לא עלו הדעות המקלות אצל השו"ע.

י"א) ואשר על כן יש לנו לומר בפשיטות, שכשם שמורינן כדעת יחיד בשעת הדחק, הגם שכלל גדול הוא יחיד ורבים הלכה כרבים, מ"מ אין דברי היחיד כמאן דליתא דמי, ושפיר סמכין עליה בשעת הדחק, ה"ה שיש מקום להורות בשעת הדחק כדעת שאר פוסקים כנגד הוראת מרן השו"ע, שכן לא מסתבר כלל שקבלת הוראת מרן תעשה את שאר הפוסקים כמאן דליתא, ולכל היותר הינם כדעת מיעוט או אפילו דעת יחיד. וכפי שמתבאר יסוד זה בדברי מורינו הגרב"צ אבא שאול בשו"ת "אור לציון" (ח"ב במבוא, ענף ב' אות א') שכתב: "והנה יש לחקור במה שקבלנו הוראות מרן, האם קבלנו דעתו לגמרי ושאר השיטות שנגד מרן נחשבות כדחיות ואין לחוש להן, או שמה שקבלנו הוראות מרן, הוא שקבלנו דעתו כאילו היא דעת הרוב, ודעת החולקים עליו כאילו היא דעת המיעוט, אבל אין מחשיבים דעתם כדחיות

לגמרי". וכתב על זה הרב זצ"ל: "ונראה שקבלנו הוראות מרן כאילו שיטתו היא כדעת הרוב, אבל אין שיטת החולקים דחוייה לגמרי וכו', ומטעם זה כתבו האחרונים דאמרינן ספק ברכות להקל נגד מרן, וכמ"ש החיד"א בברכ"י סימן ז' אות ג' ובעוד מקומות, וגם אמרינן ספק ספיקא נגד מרן, וכמ"ש הרב נדיב לב ח"ב חו"מ סימן כ"ג, וכתב שם דאמרינן ספק ספיקא להתיר אף שספק אחד נגד מרן, ומשום שקבלת מרן אינה בתורת ודאי אלא מתורת ספק, וכן הביא בשם אביו הרב חקרי לב ע"ש. וכן כתב החיד"א במחזיק ברכה יו"ד סימן מ"ב ס"ק נ' ע"ש. ואף במקום ששתי הספקות נגד הוראת מרן יש לנו לפסוק כן מאותו טעם וכו', והוא כמו שנתבאר, שלא קבלנו הוראות מרן כודאי גמור, אלא כאילו דעתו היא דעת רוב הפוסקים, והרי קיימ"ל שבמקום דאזלינן בתר רוב הפוסקים אין דעת המיעוט כמי שאינו, שהרי לא ראו אלו את אלו, וכמ"ש מהר"מ בן חביב בספר גט פשוט בכללים שבסוף הספר, וכן כתב בספר חקרי לב תשובות ח"א יו"ד סימן פ"ב וכו'. עיי"ש. ודו"ק היטב.

אך גם אם נחזיק שקבלת מרן היא בתורת 'ודאי גמור', וכמו שכתב רבינו הגדול, מופת הדור והדרו, גאון ישראל, מרן הרב עובדיה יוסף, בשו"ת "יביע אומר" (ח"ט, חאו"ח, סימן ק"ח אות ה') בהערות על ה"אור לציון" הנ"ל: "קבלת דברי מרן היא קבלה גמורה גם בדיני איסור והיתר כאילו הם הלכה למשה מסיני בתורת ודאי גמור. צא ולמד ממה שכתב הגאון רבי יעקב פראג"י אב"ד אלכסנדריא של מצרים בשו"ת מהרי"ף (סימן נט דף נד ע"א) 'בארץ ישראל וגלילותיה שהיא אתריה דמרן שלימד תורה ונהגו לסמוך עליו בדיני התורה, דבריו שנתקבלו עליהם הוקבעו עליהם חובה כאילו הם הלכה למשה מסיני כאילו אין שם מחלוקת כלל ואפילו רבים חולקים עליו'. מ"מ גם לשיטתו ולדעתו של מרן ה'יביע אומר' סומכים בשעת הדחק גדול על דעות שלא נפסקו בשו"ע וכפי שנחזה לקמן (אות יב, תחת הכותרת 'דעת מרן היביע אומר') ונצטרך להסביר זאת בדרכים אחרות, כגון שקבלת מרן מלכתחילה הייתה מוגבלת עד כמה שזה לא יהיה שעת הדחק גדול וכמו לגבי 'סב"ל', או שבכה"ג של שעת הדחק גדול גם מרן היה מודה שיש להקל, כמו שמבואר בדעתו לגבי ס"ס, או שעל כל פנים הדעות החולקות על מרן נחשבים לפחות כדעת יחיד, או כמו שביארנו כאן אות י"ב. ואכמ"ל.

כ. דעת רבינו יוסף חיים אם אפשר להקל בשעת הדחק דלא כמרן

ועיין בתשובת הגאון "רב פעלים" (ח"ב חיו"ד סי' ט"ז) שכתב שנשות עירו היו בודקות רק בדיקה אחת בז"נ, שלדעת מרן לא סגי בכך, אלא צריכה לפחות ראשון ושביעי, וכתב שם: "ונצטערתי על דבר זה, כי לא ידעתי אם יש למצוא להם איזה סמך קל בדבר זה כדי שנעלים עין מזה ונשתוק, כי לפעמים יזדמן שהאשה תבא לשאול איזה שאלה בעניין נדה או מעניין

טבילה, ונודע להמורה מתוך דבריה שעשתה מעשה וטבלה ע"י בדיקה אחת דיום ראשון בלבד."

ועיין שם שהביא בזה איזה סימוכין להקל ע"פ כמה פוסקים שהורו בזה שלא כדעת מרן, וכתב על זה: "אך עם כל זה חלילה לנו להקל במה שהחמיר הב"י, אמנם בשעת הדחק ודאי נוכל לסמוך ברווחא על שיטות המקילין, וכן הסכימו כל האחרונים בתשובותיהם". עכ"ל.

ואין לומר שמכיון שמרן הביא גם השיטה המקילה שדי בבדיקה אחת בכל הז'נ על כן סמך עליה הגרי"ח בשעת הדחק, שזה אינו, דמאחר שמרן כתב להדיא על שיטה זו: "ואין להקל", איך ייתכן שכתב ואין להקל וכוונתו לסמוך על שיטה זו. ואם כוונתו לסמוך עליה בשעת הדחק, מדוע לא כתב שתי השיטות כפי שאומנה איתו, מבלי לכתוב "ואין להקל" וממה שכתב ואין להקל, משמע שרצונו לומר שלא נסמוך על דעה זו כלל. ופשוט. ותדע שכן הוא הביאור במה שכתב מרן "ואין להקל" שהיינו גם לא בשעת הדחק, וזאת ממה שהגרי"ח לא התנחם בזה שמרן הביא השיטה הזו בשו"ע בכדי ליישב בשעת הדחק מנהג נשות עירו שלא לעשות בדיקת ראשון ושביעי, אלא הוזקק למצוא כמה אחרונים שהורו דלא כמרן, ועל כן כתב שבשעת הדחק אפשר להורות כמותם ודלא כמרן, ומן הטעם שבשעת הדחק גדול לא קבלנו הוראת מרן.

והנה רבינו הרב פעלים נראה כסותר את עצמו. שכן בתשובה אחרת (ח"ב חיו"ד סי' ז') כתב בכהאי לישנא: "תחילה וראש אביע אומר, על מה שכתבתם בשם מוה"ר ז"ל בהגהותיו כ"י בסי' צ"ב אות י"ב שכתב, כיון שהאחרונים ז"ל דחו דברי מרן ז"ל יש לסמוך עליהם בהפסד מרובה ולכבוד שבת. הנה זאת מן המודעים, אחר המחילה מכבודו אין לסמוך על דבריו אלו ואגב שטפיה כתב כן, יען כי מאחר שאנחנו קבלנו הוראת מרן ז"ל, וכאן פסק הדין בלי שום חולק, וגם שהוא להחמיר, אפי' אם יבואו מאה אחרונים לחלוק עליו להתיר אין שומעין להם, כי אנחנו מחויבים ללכת ע"פ הוראותיו מכח הקבלה שקבלנו, חוץ מדבר שיש בו מנהג ברור שנהגנו בו הפך, אז גדול כח המנהג המוסמך על סברת הפוסקים, ולכן בדין זה שפסק מרן בשולחנו הטהור כסברת המחמירין, ולא הביא סברת המקילין אפי' בלשון וי"א או יש מי שאומר, אין אנחנו יכולין לזוז מדבריו, ומה שייכות יש להכרעה זו של הפ"מ בענין זה, מאחר שהוא פסק לאסור בכל גוונא, והכרעה זו של הפ"מ לא אמרוה אלא בהיכא דמרן ז"ל סתם כסברא זו, והביא סברת החולקין בשם יש אומרים, אז עושין הכרעה כזאת לומר דעתו של מרן ז"ל נמי הכי להתיר בהפ"מ מאחר שזכר דעה השנית ג"כ, אך בעניין זה לא זכר סברת החולקים כלל, והביא סברת האוסרין בסתם, ודאי דעתו לאסור בכל גוונא". עכ"ל. והסתירה מבוארת, שבתשובה זו כתב שאין להקל

נגד הוראת מרן היכא שלא העלה השיטה המקילה על שלחנו ואפילו שהוא הפסד מרובה, ובתשובה גבי ז"נ היקל בשעת הדחק נגד הוראת מרן.

כא. חילוק בין שעת הדחק סתם לשעת הדחק מיוחד

אך לקושטא דמילתא נראה שהסתירה מיושבת בשופי, והוא שיש לחלק בין סתם הפסד מרובה, שהוא לאיזה דעות כשיעור של כבד של עוף, ולהרבה דעות הוא כפי ראות עיני החכם, העשיר לפי עושרו והעני לפי עוניו, וכן הלכה (עיין כף החיים, יו"ד, סימן ל"א, בדיני הפסד מרובה) ומ"מ אינו סכום גדול במיוחד, לבין שעת הדחק גדול כמו לאסור אשה לאחר טבילה, בו עסק בתשובה האחרת ששם כתב שאפשר להקל נגד מרן. וראה למה שכתב בספר "מעשה בצלאל" (על תשובת הרקנאטי, סימן קפ"ד) שטבילת מצוה חשיב כהפסד מרובה גבי איסור והיתר. יעוי"ש. וכפי ראות עיני החכם על דרך כלל, הוא בגדר הפסד מרובה מאוד, ובגדר של שעת הדחק גדול. ודו"ק.

כב. ביאור במה שמקילים בשעת הדחק מיוחד נגד מרן

י"ב) ואל נא יהי דבר זה בעיניך כחדשים לומר שלא קיבלנו הוראות מרן בשעת הדחק, שכן כבר מצינו שכל דין שיסודו הוא מחמת 'מנהג' יש להקל בו בשעת הדחק. וכמו שכתב במשנ"ב (סימן תמ"ז ס"ק כ"ז) וז"ל: "ובעניין מנהגא, המקל במקום הדחק לא הפסיד". ועיין עוד בבית"ל (סימן תס"ז ד"ה "אם נתערבו") שכתב כן גם גבי הפסד מרובה. ואמנם שבמשנ"ב לא מצאתי הטעם והמקור מדוע בשעת הדחק אפשר להקל במקום מנהג, אך בספר "עין יצחק" (ח"ג, עמוד תרס"ג) כתב ג"כ האי כללא, ושם נתן טעם לזה, וז"ל: "כשיש מנהג להחמיר, ומעיקר הדין הדבר מותר, במקום צורך גדול, או בשעת הדחק הגדול יש להקל, דמאחר והוא מילתא דלא שכיחא שיהיה במקום דחק גדול אין לאסור מטעם מנהג, על דרך מה שכתב הרמב"ם שדבר שאינו מצוי אין בו דין מנהג, ומאי דנהוג נהוג מאי דלא נהוג לא נהוג". והביא שם כלל זה בשם כמה מהאחרונים, וביניהם הגאון חיד"א ב"ברכי יוסף", והגרש"ק ב"האלף לך שלמה", ולא הביא דברי המשנ"ב הנ"ל.⁸

ולמים מצאתי שכבר הילכו קדמונים בכלל זה, הלא המה שניים מרבתינו הראשונים הובאו ביתה יוסף בהלכות טבילה (סימן קצ"ח, עמוד קפ"ה ד"ה ומ"ש), האחד הוא רבינו הסמ"ק (סי' רצ"ג עמ' שכ"ג) שכתב **"הרגילו** הנשים להסיר מעליהן כל גרב וכל שחין, אע"פ שמן הדין לא היה צריך. **לפי זה** אין לאסור מלטבול אשה שיש לה חטטין בראשה". ולאחר מכן (עמוד קפ"ו) הביא מרן הב"י בבדק הבית לשון ה"ארחות חיים" (ח"ב, הלכות טהרת הנדה סימן ח') שכתב: **"הורגלו** הנשים להסיר מעליהן כל גרב וכל שחין אע"פ

8. ראה מה שכתב הג"ר ישראל זאב גוסטמאן זצ"ל, ראש ישיבת רעמיילעס, בקונטרסי **שיעורים** על מסכת קידושין, שיעור אחרון. -- העורך.

שמן הדין לא היה צריך. וכתב רבינו פרץ, ולפי זה אין לאסור לטבול לאשה שיש לה חטטין של גרדנים בראשה עכ"ל. והיינו דס"ל דהמנהג הוא רק עד כמה שאינו שעת הדחק וכדפרישנא. ותעלוזנה כליותי.

כג. גדר המחוייבות שלנו לפסיקה של מרן

והנה יסוד שיעבודנו לדעת מרן השו"ע בואר בדברי רבותינו האחרונים (יעויין בספר המצויין "עין יצחק", ח"ג) שהוא מגדר של קבלת 'מרא דאתרא'. והיינו שכשם שמצינו שבני העיר יכולים לקבל עליהם רב על פיו יחנו ועל פיו יסעו בין לקולא ובין לחומרא, ואפילו דעתו דעת מיעוט ואפילו דעת יחיד (הארכתי לבאר זאת בס"ד במאמרי 'עשה לך רב'. התפרסם בבטאון 'איגוד בני תורה תורה הספרדים – אשדוד', טבת תשע"ב) ה"ה שאדם יכול לקבל על עצמו להתנהג כדעת איזה פוסק בין לקולא ובין לחומרא. ואנו קבלנו על עצמנו השו"ע כרב לפסוק כמותו בין לקולא ובין לחומרא. והגם שלא כל יחידי מכלל ישראל קיבל על עצמו את פסקיו של מרן, מ"מ הקבלה מדורי דורות הייתה עליהם ועל זרעם. נמצא שהמחוייבות שלנו האידנא להתנהג כהשו"ע הוא בגדר מנהג אבותינו בידינו⁹. וא"כ י"ל שכשם שבכל מנהג יש להקל בשעת הדחק, ה"ה במנהג הכללי של קבלת הוראת מרן. ועל פי זה יתבאר היטב גם מדוע לא קבלנו על עצמנו הוראות מרן במקום שהיה מנהג ידוע ומבורר, שכן השיעבוד שלנו לדעת מרן הוא מחמת מנהג, ומאי אולמיה האי מנהג מהאי מנהג. ודו"ק.

כד. דעת הרב 'ביע אומר'

ושו"ר בספר "חזון עובדיה" (יום טוב עמוד י"ז) שכתב: "אבל בהמה העומדת לחליבה ולגדל ולדות הרי היא מוקצה ואסור מן הדין לשוחטה ביום טוב אא"כ הזמינה לשחיטה מעיו"ט. ואם לא הזמינה וחלתה ביו"ט וחושש פן תמות, יעשה שאלת חכם". ושם (הערה ט"ו) ביאר בזה"ל: "כי לדעת הרמ"א (ס"ס תצ"ה) שפסק שאף ביו"ט הלכה כר"ש במוקצה, מותר לשחוט הבהמה שעומדת לחליבה ולגדל ולדות. וכו' ואף לדין דאזלינן בתר הוראות מרן, בהפ"מ גדול כזה יש להקל. ואע"פ שבשו"ת רב פעלים ח"ב (חיו"ד סי' ז') כתב שאין להקל נגד מרן אפי' בהפ"מ הגם שחלוקים עליו האחרונים וכו' מ"מ אין זה מוכרח לנ"ד. עכ"ל. ונראה שכוונתו לחלק כמו שביארנו בין הפס"מ סתם להפס"מ גדול, רק שלפי דברינו גם הגרי"ח מודה בזה. והבן.

ועיין שם בחזון עובדיה שציין להרב "זבחי צדק" המובא בתשובת רב פעלים הנ"ל, דס"ל להקל בהפסד מרובה נגד פסק מרן, היכא שהאחרונים

9. על גדר החיוב לנהוג כמנהג אבות ראה מש"כ הרב משה מרדכי פרבשטין (ראש ישיבת חברון) בספרו **עין הדעת** (הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשע"ה) סימן לה. -- העורך.

חולקים עליו. וציין שם עוד לדברי "כף החיים" בסימן תמ"ז (ס"ק רמ"ז) שכתב: **"וכ"כ השו"ג דכבר קבלנו הוראותיו של מרן ז"ל אלא דבשעת הדחק ובהפסד מרובה יש לסמוך עליהם"**

וראה עוד להרב "כף החיים" (סימן תקי"ד ס"ק כ"ג) שכתב "אלא שלדעת מרן ז"ל השו"ע שנמשך אחר דברי הרי"ף והרמב"ם וכו' נראה דהכל אסור וכ"כ המאמ"ר או ד' אלא שכתב והמקיל במקום דוחק וצורך גדול יש לו על מה לסמוך, ור"ל אפי' להמחמירים כדברי השו"ע המקיל במקום דוחק וכו' **יש לו על מה לסמוך כיון שיש כמה גדולים מתירין**. עכ"ל.

כה. החזון איש אינו מסכים עם כלל זה

אמנם ידועים בזה דברי מרן החזון איש שכתב בהוראת איסור והיתר שלו (יו"ד סי' ק"נ סק"ד) **"והנה במקום דנחלקו הפוסקים, אם רוב הפוסקים מסכימים לדעה אחת, אין סומכין על היחיד אף בשעת הדחק, דזה מקרי אתמר הלכתא, וכ"ש כשאין פלוגתא באחרונים, וכגון שנחלקו בדורו של הרמב"ם, והסכימו הרא"ש והר"ן לדעת אחד מהם, או שהכריעו השו"ע והאחרונים לדעה אחת, דזה מקרי אתמר הלכתא"**. ועיי"ש שהביא מ"החכם צבי" (סי' ק') שכתב שלא כדבריו. ואתה תחזה שרבים מגדולי רבותינו הפוסקים לא הסכימו בזה עם מרן החזון"א. ועל כן בשעת הדחק גדול אפשר להורות דלא כמרן השו"ע.

ולא מיבעיא אם סומכים בשעת הדחק על דעת יחיד גם בדאורייתא, שאז פשוט שיש לסמוך על החולקים על השו"ע גם בדאורייתא, אלא אפילו את"ל שרק בדרבנן סומכין על דעת יחיד בשעת הדחק, מ"מ אם רוב הפוסקים ס"ל להקל, ומרן מחמיר, הרי שיש לסמוך בשעת הדחק על שאר הפוסקים דלא כמרן אפילו בדין דאורייתא. שכן כפי שאמרנו לעיל, יסוד שעבודינו לדעת מרן הוא מן המנהג, והחובה להתנהג כפי המנהג הוא מדרבנן, וכמו שכתב מרן חיד"א בשו"ר ברכה (חיו"ד, סימן רי"ד אות א') וז"ל: **"הא דקימ"ל דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם לפניהם, יש לחקור אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, ונראה דבר פשוט שאינו אלא מדרבנן, והכי דייק לשון השו"ע שכתב דברים המותרים ונהגו בהם איסור, הוי כאילו קיבלו עליהם נדר, ואסור להתירם, ולשון כאילו קיבלו עליהם נדר הכי דייק וכו', ונפק"מ לענין ספיקא אם הוא מנהג או לאו, יש להקל דקימ"ל ספיקא דרבנן לקולא"**. עכ"ל. ודלא כהחת"ס (חיו"ד מה"ת סי' קס"ז) שהחזיק שהמחויבות למנהג הוא מדאורייתא. ועיין בספר עין יצחק בכללי המנהגים (ח"ג, עמוד תרי"א) שקיבץ דעות הפוסקים בזה ראשונים ואחרונים, שרובם ככולם ס"ל דהמנהגים גדרם **"נדר מדרבנן"**. ולכן נראה שגם בדינים דאורייתא יש לסמוך על הדעות המקילות נגד מרן.

כו. מנהג מורי ההוראה

וכל המצוי בעולמה של ההוראה יודע שכך הוא המנהג אצל מורי ההוראה הזקנים והמנוסים, לסמוך בשעת הדחק על שיטות שלא נפסקו להלכה. ולחיבת הקודש אעתיק מה שכתב בזה בחכמה ובתבונה מו"ר ועט"ר הגאון הגדול הרב משה פנירי שליט"א בהקדמה לספרו הנפלא "אפיקי מים" (הלכות טהרה) וז"ל: "אחד מכללי ההוראה, שהם השו"ע החמישי, הוא הכרת כוחות הנפש של השואל, רמתו הרוחנית, ומצבו הכללי. ודברים אלו כבר מובאים ללא הרף בפוסקים. בפרט בדיני איסור והיתר. בו על פי רוב הסתמכו הפוסקים על שיטות המקילים במקום הפסד מרובה. וביארו שגדרי הפסד מרובה משתנים מאיש לאיש, וגם עשיר הנמצא במסע, וכרגע אין בידו אמצעים, נחשב באותה שעה כעני. עיין בכף החיים (סופר, חיו"ד סי' לא ס"א, בדיני הפסד מרובה) שהביא משמו של השבות יעקב (בקונטרס סולת למנחה שבסוף תורת חטאת, כלל לח דין ב) שכתב שהכל לפי הזמן והמקום, והעשיר לפי עשרו והעני לפי עוניו. וגם לפי ענין ההוראה, אם יש בו הרבה צדדין להקל. וכ"כ בשו"ת הר הכרמל (חיו"ד סי' טו) הפת"ת (סק"ב) הזכור לאברהם (חיו"ד אות ה) הזבחי צדק (סי' לה) ועוד. גם הרמ"א (בהקדמתו לתורת חטאת) כתב שלכבוד שבת ויו"ט אפילו לעשיר הוי כהפסד מרובה וכ"כ הפר"ח (סי' טל אות כז) ועוד. וכן הוא מפורש לענין טבילת מצוה בספר מעשה בצלאל (על תשובת הרקנאטי סי' קפד) שהביא דברי האליה רבה (סימן תקנד סקי"ט) שעל דברי הרמ"א שאסר תשמיש המטה בתשעה באב שחל בשבת, הוסיף שגם אם חל טבילתה בליל שבת אין להקל. והעיר המעשה בצלאל שאין דבריו מובנים, שאף שאנו נוהגים להחמיר כדעת הרמ"א, מצינו בכמה מקומות בשו"ע יורה דעה, שלצורך הפסד מרובה וסעודת שבת סומכים על דעת המקילים, הגם שבלא"ה קי"ל כדעת המחמירים, ואף טבילת מצוה לא גרע מהפסד מרובה". עכ"ל. יעוי"ש עוד בדבריו הנפלאים.

כז. 'ביאה דרך אברים' עם הוצאת זרע, בשעת הדחק גדול ובמקום 'עיגונא'

י"ג) ואם כנים אנו בדברינו הרי שבנידו"ד לא מבעיא דלבני אשכנז היוצאים 'ביד רמ"א' שיש להורות לבעל עלוב זה שיוציא זרע דרך אברים, מאחר שהרמ"א על כל פנים העלה שיטה זו בשו"ע, ובזה הסכמת האחרונים שכוונתו לסמוך על דעה זו בשעת הדחק, אלא שגם לנוהגים כפסקי מרן השו"ע, ובפשוטו נראה שמרן בב"י מחמיר בהוצאת זרע שלא כדרכה ובדרך אברים, מ"מ בשעת הדחק גדול יש לסמוך על הדעות המקילות אפילו נגד מרן, ואין לך שעת הדחק גדול מזה, וכמקום 'עיגונא' הוא בלי ספק.

כח. הסבר רעיוני למה שסומכים בשעת הדחק על דעות שלא נפסקו להלכה

ובכדי להטעים את הרעיון המופלא הזה שלמרות שנפסק להלכה כצד מסויים במחלוקת הפוסקים, מ"מ אינה דחוייה לגמרי, ולא כמאן דליתא דמי, ובכדי לקרבו אל הלב ולשבר את האוזן, מן הראוי ללמוד את דברי הגמרא במסכת עירובין (יג): "שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלוקים חיים הן והלכה כבית הלל". והשאלה המתבקשת היא הכיצד יתכן שחכם אחד יפסוק מותר, והאחר יפסוק אסור ואף אחד לא טועה בדין? ואם בכל זאת ישנה אפשרות ש"אלו ואלו דברי אלוקים חיים", מה פשר סיום דברי הבת קול "והלכה כבית הלל", והלא "אלו ואלו דברי אלוקים חיים"?

ומצאתי את שאהבה נפשי בדברי רבינו הריטב"א שכותב: "שאלו רבני צרפת ז"ל, האיך אפשר שיהיו אלו ואלו דברי אלוקים חיים, וזה אוסר וזה מתיר. ותירצו, כי כשעלה משה למרום לקבל התורה, הראו לו על כל דבר ודבר ארבעים ותשעה פנים לאיסור, וארבעים ותשעה פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור, ויהיה הכרעה כמותם".

כלומר שמרגע שישנו חכם פלוני הסובר שהדין הוא שמותר, מעתה ואילך הרי שזו האמת המוחלטת כפי שניתנה התורה למשה בהר סיני, וגם דעתו של החכם האחר הסובר באותו מקרה שהדין הוא שאסור, גם זו היא האמת המוחלטת כפי שמסר הקב"ה את התורה לעם ישראל. והשתא דאתינא להכי, הגישה העקרונית למחלוקת הפוסקים צריכה להיות, שאין בפער שבין שיטה אחת לשיטה האחרת עניין של 'אמת ושקר' אלא שתי התפיסות אפשריות ואמתיות באותה מידה בדיוק, והשאלה היא רק איך להכריע להלכה ולמעשה. וזה הביאור הבהיר והברור בדברי הבת קול שאומרת "אלו ואלו דברי אלוקים חיים הן – והלכה כבית הלל". ואשר על כן קל יותר להבין את המושג של לסמוך על דעת מיעוט או דעת יחיד בשעת הדחק. והבן.

כט. האם אפשר שדעת מרן והרמ"א להקל כדעת ר"י?

י"ד) ולא אכחד כי יש אצלי צד גדול לומר, שלקושטא דמילתא, גם דעתו של מרן השו"ע וגם דעתו של הרמ"א, להקל מעיקר הדין כדעת ר"י להתיר להוציא זרע באקראי שלא כדרכה ודרך אברים, ודלא כההבנה הפשוטה בדבריהם. דהנה הגם שהפשטות בדעת הרמ"א היא שמחמיר מעיקר הדין ומיקל רק בשעת הדחק, מאחר והביא השיטה המחמירה בסתם והדעה המקילה בוויש אומרים, מ"מ לימדונו בעלי הכללים, שהגם שקימ"ל

בעלמא שסתם ויש הלכה כסתם, זה דווקא כשהמחלוקת שקולה, אך אם דעת הויש אומרים היא דעת הרוב, כוונת מרן לפסוק כהויש אומרים שהם הרוב. וכפי שייסד כלל זה רבינו הב"ח (או"ח סימן רס"ח) והסכימו עימו האחרונים, עיין בספר טהרת הבית (ח"א עמוד ש"ח בהערה). וביאר זאת ביד מלאכי (כללי השו"ע, אות י"ז) בזה"ל: "ולדידי חזי לי לתרץ, דכיון דהטעם דפסקינן כסתם, הוא לפי שהיש אומרים הוא כטפל לגבי העיקר וכו', (ולכן) היכא דהיש אומרים הם הרבים הדין נותן לפסוק כרבים". עכ"ל. ואשר על כן י"ל דהגם שהרמ"א כתב הדעה המחמירה בסתם והדעה המקילה בויה, מ"מ מאחר ודעת רוב הראשונים להקל כדעת ר"י, הלא הם תוס' רי"ד (יבמות יב:), ריא"ז (קונטרס הראיות לסנהדרין נח.), רא"ש (המובא בב"י, וכן הוא בתוספות הרא"ש לנדרים כ:), רבינו ירוחם (תולדות או"ח, כג.), מרדכי (שבועות, הלכות נדה, תשל"ב) הגהות מיימוניות (איסור"ב, פרק כא, אות ד), אגודה (סנהדרין ז). וראה עוד להריטב"א המובא בשיטמ"ק (נדרים כ:). וכך הבין מרן חיד"א (ברכ"י, או"ח, סימן ר"מ, אות ה') בדעת רבינו יונה (סנהדרין נח:). וכפי הגרסאות בכת"י התימנים כן הוא ג"כ דעת הרמב"ם. ועל כן י"ל דעל פי הכלל האמור, המבאר את היוצא מן הכלל, בכלל של סתם ויש, הרי שכאן כוונת הרמ"א לפסוק כהויש ולא כהסתם. ודו"ק. וצ"ע.

ועוד יש לדקדק כן בדעת הרמ"א, שכן בסיום דבריו כתב הרמ"א: "ואף על פי שמותר בכל אלה, כל המקדש עצמו במותר לו, קדוש יאמר לו". והיינו דרבינו הרמ"א כללינהו בחדא מחתא לכל הפרטים בסעיף זה, כולל ביאה דרך אברים. ודו"ק. וצ"ע.

וגם בדעת מרן, י"ל שלא כתב בב"י דבריו בדרך פסק מוחלט, אלא מאחר שרק כתב: "**ודבר קשה** הוא להתיר לו להכשל בהוצאת זרע לבטלה אפילו באקראי, ושומר נפשו ירחק מזה ומכיוצא בו". לא נפלאה היא ולא רחוקה, שלא דחה מרן הב"י דברי ר"י מן ההלכה, ורק כתב שהוא "דבר קשה" להתיר, ולכן לא כתב לשון איסור, ולכן סיים ש"שומר נפשו ירחק", דאפשר שהוא רק על דרך חומרא וחסידות, וכמו שכתב רמ"א: "ואף על פי שמותר בכל אלה כל המקדש עצמו במותר לו קדוש יאמר לו", ואפוא פלוגתא לא מפשינן.

ואמנם שבבדק הבית כתב: "ואילו היה רואה ר"י מה שאמר הזוהר בעונש המוציא זרע לבטלה, כי הוא גדול משאר עבירות שבתורה, לא היה כותב מה שכתב", אפשר שאינו באופן של דחיית דברי ר"י ע"י דברי הזוהר, שכן גם בתלמוד דידן נאמרו דברים קשים וחמורים באיסור הוצאת זרע לבטלה, וכמו שהערנו לעיל אות ז', וייתכן שמה שמרן הביא דברי הזוהר, הוא רק להעצים ולהדגיש את חומרת העניין, וכמו שכתב בב"י ש"דבר קשה הוא להתיר" ולא משום שהוא קשה נדחה הוא מן ההלכה. ודו"ק. וצ"ע.

וכאשר דימיתי כן ראיתי להגאון מבוטש בש"ע מקודש" (סימן כ"ה ס"ב) שהביא את דברי הרמ"א שכתב "ואע"פ שמותר בכל אלה כל המקדש עצמו במותר לו קדוש יאמר לו", ועל זה אומר ה"ע מקודש": "אולי לשון ההגהה באבן העזר מורה שההלכה כהמקילים, שכן הוא לשון ואף על פי שמותר וכו', **וכל לשון הב"י ז"ל שם משמע קצת שמותר, רק שראוי לשמור את עצמו ביותר**". ולמרות שכתב הלשון 'משמע קצת', מ"מ בהמשך דבריו כתב בתוך הדיון בדברי הב"ש (סק"ב הנ"ל): "והגם שהוא דוחק גדול בלשון השו"ע, והמשמעות נוטה שבכוונה, **שמותר על פי שורת ההלכה**", והיינו שכן נראה לו יותר בדעת השו"ע. עיי"ש.

וכעת ראיתי להגאון המיוחד רבי יוסף משאש בספרו "מים חיים" (ח"א, חאו"ח, סימן צ"ז) שנשאל: "אם מותר תשמיש המטה לאור החשמל כשהוא מועט, אף שאורו יוצא מבעד לבגד". וראה שם תשובה מופלאה ונפלאה הפלא ופלא, ובסוף דבריו כתב: "ומ"מ נראה פשוט דבאקראי בעלמא לפרקים שרי, אם גבר עליו החומר להשביע גם את עינו, **דלא גרע זה מביאה שלא כדרכה אף אם יוציא שז"ל דשרי מדינא באקראי כמ"ש שם מורם באבה"ע**". ע"ש". ואתה תחזה שהגאון רבי יוסף משאש החזיק כדבר פשוט עד מאוד, וכדבר שאינו צריך לפנים, שדעת הרמ"א היא להקל מעיקר הדין, וגם שמרן אינו חולק על דין זה, שהרי הביא את פסק הרמ"א כדין פשוט שאין עליו חולק, למרות דבריו המפורסמים של מרן בב"י. ודו"ק.

ועוד ראיתי בשו"ת "ברית שלום" (ח"ג סימן ד') להרה"ג פנחס טולדאנו 'חכם ואב"ד דק"ק אמשטרדם – הולנד', ה"ה מר בריה דרבינא בעל שו"ת "שאלו לברוך" הנ"ל, שנשאל לגבי אשה שבכדי להציל את עובריה, אסרו עליה הרופאים לשמש בעת הריונה, וכתב: "שישמש שלא כדרכה או דרך האברים, דכיון שעושה זה באקראי מותר". ועיי"ש (אות ג') שכתב: "ועכ"פ בנ"ד יש להתיר ולסמוך על המקילין שהביא הרמ"א, ובפרט בדור הזה. אך כמובן מי שיכול ובעל נפש הוא, ירחק מכל זה, וכדכתב מרן שם בב"י על דעת ר"י שהתיר שלא כדרכה גם אם יוציא זרע, כיון שהוא באקראי. וכתב על זה בב"י, ודבר קשה הוא להתיר לו להכשל בהוצאת זרע לבטלה אפילו באקראי, ושומר נפשו ירחק מזה. וכ"כ עוד בבדק הבית בשם הזהר. עיי"ש". והנה גם חכם זה ניכר מבין ריסי עיניו שהבין שאין מחלוקת בין מרן לרמ"א בעיקר הדין, ומעיקר הדין מותר ובעל נפש יחמיר. והכל לפי הזמן והמקום והשואלים.

ל. האם ייתכן שמרן חזר בו ממה שכתב בב"י?

אך גם אם נחזיק שמרן בב"י דחה את דברי ר"י מן ההלכה, ולא רק חידד והדגיש את הקושי שבזה, עדיין יש להתבונן ולדקדק בדעת מרן השו"ע האיק"ו והכיצד פסק בסוגיא זו להלכה ולמעשה. שהנה הפלא ופלא

מרן שדיבר בצורה חריפה בב"י התעלם מכך לגמרי בשו"ע. וידועים דברי מרן חיד"א ב"מחזיק ברכה" (יו"ד, סימן מ"ז סק"ד): "זמנין דמרן הבית יוסף רוח על פניו יהלוח בחיבור השלחן ערוך, וחזר בו ממה שכתב בב"י בראותו כמה פוסקים שכתבו להיפך, והדר הוא לכל חסידיו". וראה עוד בספרו שו"ת "יוסף אומץ" (סימן כ"ט, ד"ה ואני) שכתב בביאור עניין השמטות מהשו"ע, דינים שכתב בב"י, וז"ל: "הדינים המיוחדים, זמנין דהוא ז"ל משמיט מהם. ונראה דזה דבר השמיטה, תחת שלש. או שהדין ההוא אף שהוא מוסכם הוא מציאות רחוקה, או שהוא פשוט, או שהוא כלול ונלמד מעיקר הדין שכבר נכתב בשו"ע". עכ"ל. ואתה תחזה שבנידונינו לא שייך אחד משלשת טעמי ההשמטה, ועל כרחין אנו נזקקין למה שכתב במחזיק ברכה, שאכן לעיתים חזר בו מהב"י לשו"ע. ודו"ק. וצ"ע.

לא. אפשר דאם מרן היה רואה הגרסה המדויקת ברמב"ם היא חוזר בו?

ועוד זאת אומר, דבהגלות נגלות דהגרסה המדויקת בדברי הרמב"ם היא כדברי ר"י, א"כ יש בידנו כעת שני עמודי הוראה העומדים בשיטת ר"י, ה"ה הרא"ש והרמב"ם, וייתכן מאוד שלו מרן היה רואה הגרסה המדויקת ברמב"ם, ובהצטרף דעת הרא"ש, היה פוסק כמותם כדרכו. ודו"ק. וצ"ע.

לב. האם אפשר דמרן יודה בשעת הדחק?

אך גם אם נבין כפי הפשטות בדעת הב"י, שאין להקל כדעת ר"י, מ"מ ראיתי להגאון רבי חיים עוזר בשו"ת "אחיעזר" (ח"ג, סימן כ"ד) שצידד לומר שמרן לא אסר לגמרי וכתב: "מבואר בהתוס' יבמות ל"ד דלא חשיב מעשה ער ואונן אלא כשמתכוין להשחית זרעו ורגיל לעשות כן תמיד, אבל באקראי בעלמא שרי, ואם שהב"י החמיר בזה בסימן כ"ה, מ"מ לצורך שעה י"ל דשרי". ונראה דכוונתו שההיתר הוא גם לדעת הב"י, דאם כוונתו למי שאינו משועבד לב"י היה אומר שבשעת הדחק יש לסמוך על היש אומרים ברמ"א. ודו"ק.

ובאותו סגנון ראיתי גם להרא"ה (שו"ת עזרת כהן סימן ל"ה) שאחר שהביא מחלוקת השו"ע והרמ"א וביאר דעת הר"י כנזכר לעיל, כתב לבסוף: "על כל פנים כל אלה הדברים גם כן הרעישו האחרונים ביחוד חכמי המוסר והמקובלים כמבואר בשל"ה ובספר חרדים על זה, אבל כשהוא משום הסרת סכנה או ספק סכנה, וקיום מצות עונה והסרת מכשול של הרהור עבירה או נסיון ח"ו, יש לומר דכולי עלמא מודים דיש לסמוך על המקילים". ושתי.

ושו"ר שכ"כ מדנפשיה בשו"ת "בני בנים" (ח"ד, סימן י"ח) וז"ל: "בבית יוסף שם אחרי שהביא דברי ר"י להתיר באקראי, ושהרא"ש הסכים עמו, סיים שמכל מקום קשה להתיר לבעל להיכשל בהוצאת זרע לבטלה אפילו

באקראי, ושומר נפשו ירחק מזה עכ"ל וכו'. והוסיף הבית יוסף בבדק הבית שאילו ראה ר"י מה שכתב הזוהר בעונש המוציא שז"ל לא היה כותב זה שכתב עכ"ל. אך כל זה הוא באופן שיכול הבעל לבוא עליה כדרכה אם ירצה ולכן למה להתיר לו שלא כדרכה אפילו אקראי, ואעפ"כ לדעת ר"י מותר באקראי, ובזה חוכך בבית יוסף להחמיר, והרבה פוסקים לא הודו לו, **ברם** כאן שמצד הסכנה אינם יכולים לשמש כדרכה גם הבית יוסף יודה".

לג. אפשר דדברי הזהר נאמרו רק ב'איכא דרכא אחרינ'

וכעת ראיתי בספר עצי ארזים (אבה"ע, סימן כ"ג, ס"א) שכתב לגבי מה שכתב בספר חסידים הנ"ל וז"ל: "ולענ"ד נראה לחלק דבזוהר מיירי בדש בפנים וזוהר מבחוץ כמעשה ער ואונן דכתיב מיתה בקרא, ועל זה קאמר שחמור מכל עבירות שבתורה, **וכן בדין שהמצוה מזומנת לפניו, ודש בעקבו לבלתי נתון זרע לקיים מצות בוראו, ואם לא עכשיו אימתי**, אבל בספר חסידים דמיירי שאין אשתו מזומנת לפניו ומנאף ביד, אע"ג שעוון גדול הוא וסמכוהו אקרא דלא תנאף, לא יהיה בכך ניאוף, וגם אקרא דשוחטי הילדים, מ"מ אינו חמור כל כך כשאר חייבי כריתות ומיתות בית דין". ולפי הבנתו של הרב עצי ארזים את דברי הזהר, הרי שגם אם נחזיק בהבנה הפשוטה בדעת הב"י שאסור להוציא זרע שלא כדרכה, הלא עיקר סמיכתו של הב"י היא ממה שכתב בזוהר בחומרת העוון של הוצאת זרע לבטלה, אך לפי הבנת העצי ארזים כל דברי הזוהר הינם דווקא במי שיש לו אפשרות להוציא זרע כדרך העולם ובשאת נפש מוציא שלא במקומו, אך בנידו"ד שאי אפשר לו באופן אחר, אפשר בהחלט שגם הב"י יודה שיש להתיר. ודו"ק. וצ"ע.

לד. אפשר דלא קבלנו הוראות מרן שבבית יוסף

ט"ו) **ומה** גם שאפשר שאין בכלל קבלת הוראות מרן מה שפסק מרן בבית יוסף. וכמו שכתב רבינו יוסף חיים בתשובת "רב פעלים" (ח"א, חיו"ד, סימן כ"ב, ד"ה הנה): "ומה שטען הרב אהל יוסף דאנן אתכא דמרן ז"ל סמכינן וקבלנו הוראותיו בין לקולא בין לחומרא, אחה"מ **הא איכא רבים דס"ל דזה הכלל אינו אלא על דברים שפסק בשו"ע, ולא על מה שכתב בבית יוסף. וגם למאן דסבר האי כללא אחיא גם על מה שכתב בב"י, זה דווקא אם יאמר וכן הלכה, או והכי נקטינן, וכיוצא בלשונות אלו**". (אך ראה שם בתשובה אחרת (ח"ב, חאבה"ע, סימן י"ד) שדעתו של הרי"ח היא שכן קבלנו הוראות הב"י).

ועיין בספר "עין יצחק" (ח"ג, סעיף מ"ה) שכתב: "הנה יש לחקור אם קבלנו את מרן ז"ל כפוסק עלינו, ולפי זה כל חיבוריו בכלל הקבלה, או קבלנו את הוראות השלחן ערוך עלינו, ולפי זה שאר חיבוריו אינם בכלל. וכפי הנראה נחלקו בזה הפוסקים, ובזה תלוי מה שנחלקו אם קבלנו הוראות מרן גם במה שכתב בבית יוסף, או בבדק הבית, או בתשובה, או בכסף משנה".

ובשו"ת "יביע אומר" (ח"ז, חאו"ח, סימן כט) דן הרהמ"ח בדין ברכת הפירות המרוסקים אם יש לברך עליהם ברכתם המיוחדת להם, או שברכתם שהכל. והוא ס"ל שברכתם היא הברכה המיוחדת להם. יעוי"ש. ובאות י"ד כותב הרב: "והן עתה ראיתי לידידי וחביבי, רב חביבא, נברשתא דדהבא, זך השכל והרעיון, הגאון המפורסם רבי בן ציון אבא שאול, בקובץ זכור לאברהם (משנת התשנ"א עמוד רע"ג) אשר דן בנ"ד וכתב שיש לדקדק מלשון הרמב"ם שכתב תמרים שמיצכן "ביד", משמע דווקא ביד ולא בכלי, ומשום שמיצכן ביד לא הוי כנתרסקו לגמרי הלא"ה מברך עליהם שהכל. עיי"ש בדב"ק מה שכתב לדחות דעת הגרב"צ. ובתשובה נוספת דן ה"יביע אומר" שוב בברכת הפירות המרוסקים (ח"ט, חאו"ח, סימן כ"א) וכתב: "וכבר הארכתי בזה בס"ד בשו"ת יביע אומר ח"ז וכו' ושם הבאתי דברי הרה"ג רבי בן ציון אבא שאול ודחיתיו כאמור. והן עתה נדפס מחדש ספר הכי קרא שמו "וכלול מחמדים" לתלמידו של הרב בן ציון אבא שאול, וכתב שם שהקשה לרבו מדברי מרו הבית יוסף הנ"ל שמפורש שאפילו הם "כתושים ביותר" מברך עליהם בפה"ע, והשיב לתרץ על קושייתו, שאנו לא קבלנו הבנת הבית יוסף רק הפסק בשו"ע אי נמי לא קבלנו הוראות מרן שבבית יוסף אלא רק מה שפסק בשו"ע". והגם שדעתו של הרב יביע אומר מפורסמת שקבלת מרן הינה על הגברא' ולא רק על ה'חפצא' של ספרו השלחן ערוך, מ"מ אתה תחזה שיש צד נכבד להחזיק שלא קבלנו הוראות הבית יוסף, וא"כ שפיר יש בידינו להקל בנידוננו גם את"ל שדעת הב"י להחמיר.

לה. הדין בדיספונקציה כרונית

ט"ז) והנה ר"י הגביל וסייג את התירו להוציא זרע בביאה שלא כדרכה, שיהיה דווקא באקראי ולא באופן קבוע, וכמו שהעלה ברמ"א: "ויש מקילין ואומרים שמותר שלא כדרכה אפילו אם הוציא זרע אם עושה באקראי ואינו רגיל בכך", אך במקרה שזו הדרך היחידה והקבועה הרי שגם לר"י יהיה אסור להוציא זרע דרך אברים. ועל כן הגם שהרא"ש פסק כמו ר"י בהוצאת זרע בביאה דרך איברים, מ"מ כתב בתשובה (שו"ת הרא"ש, כלל שלשים ושלשה, אות ג') בזה"ל: "וששאלת אשה שיש לה אוטם ברחם בענין שאין השמש דש כראוי לו, ומתוך האוטם פעמים שהוא דש בחוץ, ולעולם הוא זורה בחוץ, ומספקא לך מי אמרינן כיון שמתכוין לשמש כראוי מותר, מידי דהוה המשמש את העקרה והקטנה והזקנה. יראה שהוא אסור, כיון דלעולם הוא זורה בחוץ קרינן ביה ושיחת ארצה. ואע"פ שלפעמים הוא דש מבפנים, מ"מ כיון שלעולם הוא זורה מבחוץ אסור. וגריע ממשמשת במוך, דהתם היא משמשת כדרך כל הארץ אע"פ שאין זרעו ראוי להזריע, מידי דהוה אעקרה וזקנה וקטנה. ושלום כנפש שר בן ה"ר יחיאל זצ"ל." וכן פסק בשו"ע (אבה"ע, סימן כ"ג, ס"ה). ועל כן לכאורה לו יצויר שישנה בעיה כרונית של

חוסר יכולת לשפוך את הזרע במקומו הראוי לו הרי שאין תקנה לזוג הזה ויצטרכו להתגרש.

לו. צריך עיון בהבנת החומרא של תשובת הרא"ש ב'אשה שיש לה אוטם ברחם'

ולכאורה הוא דין פשוט, אך ראיתי בשו"ת למהר"י אסאד (תשובה רכ"ב) בנידו"ד: "על דבר שאלתו בדבר הזוג שכבר קיימו מצות פר"ו, והוכחה האשה בחולי שבר משני עברים ר"ל, ורופאים מומחים החליטו כי אם תלד עוד היא בסכנת נפשות. ונפשו בשאלתו אם בעלה מותר לשמש עמה שלא כדרכה כדי שלא תתעבר, או ישב 'עגון' ולא יעבור עוון חמור". וכתב מהר"י אסאד: "הנה באיסור ביאה שלא כדרכה אשכחן סתירת הסוגיא, כמבואר בתוס' ליבמות דף לד ע"ב ובסנהדרין נח ע"ב, ומחלקים בין באקראי בעלמא להרבה פעמים, א"נ דוקא בלא הוצאת זרע שרי ולא זולת, אפילו רק פעם אחת, והובאו שני התירוצים להלכה בטור אבה"ע, וברמ"א בסימן כ"ה ס"ב. ופשיטא דלשני התירוצים איכא איסורא בנידון שלפנינו שעל כרחין כל תשמישו יהיו שלא כדרכה. וכו'".

אלא דיש לחלק, דעיקר האיסור הוא בעושה כן בשאט נפש, רק למלאת תאוותו, או מתכוין להשחית זרעו כדי שלא תתעבר ולהכחיש יופייה וצער, וכדאיתא בגמרא יבמות ל"ד ע"ב ובתוס' סנהדרין נח ע"ב שם היה מעשה ער ואונן, שהיו יכולים לשמש כדרכה והפכו השלחן, אבל ככה"ג שאינו יכול לשמש עמה כדרכה מפני הסכנה שלה, לא שמעינן מהתם לאיסור, ולא דברו מזה הפוסקים כלל".

ולמרות החשבון הטוב והסברא החזקה שהסביר וביאר מהר"י אסאד, מ"מ כתב: "אמנם נראה לי גם כה"ג מבואר לאסור בתשובת הרא"ש כלל ל"ג, שנשאל באשה שיש לה אוטם ברחם שעל ידי כך לעולם הוא זורה בחוץ, ופסק לאסור. והובא להלכה בב"י ובשו"ע אבה"ע סימן כ"ג סעיף ה'. וכתב הרא"ש וז"ל אע"ג שהוא מתכוין לשמש כראוי ובמקום הראוי להזריע. וגם לפעמים הוא דש מבפנים, והל"ל מידי דהוי כמו משמש עם עקרה זקנה וקטנה, מ"מ כיון דלעולם הוא זורה בחוץ קרינן ביה ושחת ארצה וכו' יעוי"ש. הרי דגם באי אפשר לו בעניין אחר ואונס הוא, קרינן ביה ושחת ארצה, אע"ג דלא הוי מעשה ער ואונן בזורה חוץ כמסקנת הש"ס ביבמות לד ע"ב הנ"ל, ואע"ג דמתכוין נמי לשמש כראוי, א"כ מינה נלמוד ק"ו לשלא כדרכה, שזה היה מעשה ער ואונן בעצם ושחת ארצה קרינן ביה אע"ג דעושה כן מפני סכנתא דידה שא"ל לה בעניין אחר".

והגם שלכאורה הדברים מפורשים בדברי הרא"ש, מ"מ מהר"י אסאד מאוד מתחבט בהבנת החומרא שהחמיר בתשובת הרא"ש, ומוסיף לחדד את

חוסר ההבנה בדברי תשובת הרא"ש: **"ואינו דומה ממש למעשה ער ואונן בשלשה דברים**. דאילו התם שלא כדרכה, וגם מכוין להשחית זרע, וגם היה אפשר להם לשמש כראוי, משא"כ בנידון הרא"ש. וצריך עיון מנ"ל להרא"ש לאסור". ועיי"ש שנדחק לומר שאולי החומרא של הרא"ש באשה שיש לה אוטם ברחם הוא מדרבנן בגלל שהוא דומה "קצת" למעשה ער ואונן. והוא דוחק גדול כפי המתבאר שם. ולהלכה ולמעשה במענה לשאלה שנשאל הציע מהר"י אסאד פתרונות טכניים אחרים שיאפשרו תשמיש ללא חשש שתהרה. יעוי"ש.

לז. ביאור נפלא של ה"אגרות משה"

והנה אדונינו משה ב"אגרות משה" (הנ"ל, ענף ו) אסבר לן מדוע אסור לשמש עם אשה שיש לה אוטם ברחם. וז"ל: **"מה שבאשה שיש לה אוטם ברחם אוסר אף שמתכוין לשמש כראוי מחמת דזורה בחוץ, מאי טעמא לא הותר משום מצות עונה ושמחת אשתו שלא יתחשב לבטלה כיון שא"א בעניין אחר"**. וביאר בזה האגרות משה ביאור נפלא: **"כיון דמחמת האוטם נזרה ממילא בחוץ, לא הוי זה כדרך תשמיש כל הנשים שהדישה והזריה הם מבפנים, וא"כ הויא אשה זו כמו אשה שאין לה נקבות, וכטומטום שידוע שהיא נקבה, שאינה ראויה כלל לביאה, שבודאי מסתבר שאשה כזו אינה ראויה לנישואין שיתחייב הבעל בעונה דרך אברים"**. ומעתה זכינו לחילוק עצום בין אשה שהמבנה האנטומי הטבעי שלה לא מאפשר שפיכה של זרע בנרתיק, שהיא נחשבת כאשה שאין לה נקבות, והיא מופקעת לחלוטין מענייני אישות, לבין אשה שמבחינת מבנה הגוף שלה היא רגילה, רק דאריה הוא דרביע עליה עם בעיות של כאב שהם חיצוניות שאינן מבטלות ממנה שם אישות, אף אם מדובר בכאב כרוני שלא יאפשר ביאה כדרכה לעולם¹⁰. ודו"ק. ואם היה רואה המהר"י אסאד את הסברו של האג"מ בדין אשה שיש לה אוטם ברחם, ושבזה היו מתיישבות לו קושיותיו על דברי הרא"ש היה שש לקראתו. ועדיין צ"ע.

לח. הצעה נוספת להתיר 'ביאה דרך אברים' גם במצב כרוני

"(ז) 'ועוד יש לאלוה מילין', שהגם שהרא"ש כתב לאסור באשה שאשה שיש לה אוטם ברחם, מחמת שאינו רק באקראי, ור"י תלה התירו באקראי, וגם אם לא נקבל את פירושו של ה"אגרות משה", וא"כ לכאורה במצבים כרוניים יהיה אסור להוציא זרע דרך אברים, מ"מ יעויין היטב בתוספות רי"ד (יבמות יב: ד"ה תני) שתלה ההיתר להוציא זרע בביאה שלא

10. יתר על כן. באישה עם אוטם ברחם (בנרתיק) בימי הרא"ש לא היה לה תקנה עולמית. אך באשה עם וגיניזמוס, רובן מתרפאות כיום, במוקדם או במאוחר. ראה: מ' הלפרין, וגיניזמוס אמיתי – רקע רפואי ובעיית הבדיקה ההלכתית, **אסיא** פז-פח 154-170. בעיקר בפרק א – רקע רפואי; **רפואה ומציאות בסדר נשים**, עמ' 417-420. -- העורך.

כדרכה, בזה שאין לו כוונת השחתה, וכלל לא הזכיר התנאי של באקראי. וז"ל התוס' רי"ד: "מעשה ער ואונן שאסרה תורה, כל שכוונתו שלא תתעבר כדי שלא יכחיש יפיה, ואינו רוצה לקיים פריה ורבייה ממנה, אבל אם כוונתו שלא תבוא לידי סכנה מותר, וכן נמי אם מתכוין לתאות יצרו, ואינו מתכוין שלא תתעבר, מותר, כדאמרינן בפ"ב דנדרים, ההיא דאתא לקמיה דרבי, אמרה לו ערכתי לו שלחן והיפכו, והתירו רבי לשמש שלא כדרכה. והא ער ואונן שלא כדרכה שמשו, כדאמרינן לקמן במסכת, אלא ודאי הם שהייתה כוונתם שלא תתעבר, היו עוברים, אבל מי שכוונתו להשלים תאוות יצרו, אינו עובר, שכל מה שרוצה אדם לעשות באשתו יעשה, ולא יקרא משחית זרעו". ודו"ק הדק היטב. וכן כתב נכדו הרי"א"ז (סנהדרין נח. בקונטרס הראיות): "יש לומר דמעשה ער ואונן היינו מחמת שהיו מתכוונים שלא תתעבר והיו משחיתים זרעם בכוונה, אבל אם אדם רוצה למלאת תאוותו מותר, דכל מה שרוצה אדם לעשות באשתו עושהו. וכך פירש מז"ה בפסקיו בפ"ק דיבמות". וגם רבינו יונה שם לא סייג ולא חילק בין אקראי לשאינו אקראי, וז"ל: "אלמא איענוש ער ואונן אלא על שהיו משחיתים הזרע. אבל אם בא עליה כהנאתו ואינו משחית הזרע אין בכך איסור". ובהחלט ייתכן מאוד לסמוך על דעת התוס' רי"ד והרי"א"ז ורבינו יונה גם במצבים כרוניים של חוסר יכולת לשמש כדרך כל הארץ.

יש בזה גם כעין ס"ס. ספק שמא הלכה כפירושו של האג"מ בהיתרו של ר"י, וגם אם נניח שבדעת ר"י לעולם ההיתר הוא רק באקראי, מ"מ עדיין שמא הלכה כהתוס' רי"ד ודעימיה שלא חילקו בין אקראי לקבע, אלא תלה ההיתר רק בכוונתו.

לט. אפשר דלדעת הרמב"ם ביאה דרך אברים' מותרת ללא הגבלת 'אקראי' וללא הגבלה ב'כוונת השחתה'

י"ח) ועוד יש לדקדק, דלפי הגרסה המדויקת ברמב"ם שמתיר להוציא זרע בביאה שלא כדרכה, הנה לא הגביל ולא סייג לומר שהוא דווקא באקראי, וא"כ הרמב"ם מיקל יותר מר"י ולא מצריך שיהיה באקראי, ומאידך גם לא מצריך שלא תהיה כוונת השחתה כמו התוס' רי"ד. וצ"ע איך יתרץ קושיית התוספותים ביבמות (לד: וסנהדרין נח:). ומ"מ הרמב"ם סתם ולא סייג את ההיתר להוציא זרע דרך אברים לא באקראי ולא בכוונת השחתה, ומשמע שבכל אופן מותר. והוא חידוש עצום אשר לא נשמע כמותו.

ולאחר שגמרתי 'חיפוש מחיפוש ונר מנר', מצאתי שכן דקדק בדעת הרמב"ם הגאון רבי אליהו חאקו (נפטר בשנת תקי"ד) בספרו "רוח אליהו" (הלכות איסור"ב פרק כ"א ה"ט), מחכמי איזמיר בדורם של רבי חיים אבולעפיה בעל "מקראי קדש", ורבי יצחק הכהן רפפורט בעל "בתי כהונה", ונשא ונתן עמם בהלכה (ראה "מחזיק ברכה", יורה דעה, סימן פ"ז) שכתב: "דע דלפי גרסא

זו נראה דסובר רבינו דאפילו שעושה כך תדיר שרי. אך התוס' בפרק ארבע מיתות דף נח ע"ב ד"ה מי איכא כתבו, דבעושה כן תדיר אסור, **הפך דעת רבינו ז"ל ע"ש**. עכ"ל. וצריך בזה עיון ודקדוק. אך בודאי חזי לאיצטרופי כי היכי דלא להוציא אשה מבעלה אפילו במצבים כרוניים. ובוא וראה כמה קשין גירושין (סנהדרין כב.).

מ. האם תקופה זמנית שכל התשמישים יהיו עם הוצאת זרע בכלל 'אקראי'

י"ט) **והנה העירוני** שאם נחזיק להתיר ביאה דרך אברים עם הוצאת זרע רק באקראי וכדעת ר"י, יש לומר שמאחר שבתקופה של הטיפול כל התשמישים יהיו דרך אברים, והגדרת אקראי הינה מיעוט התשמישים לעומת רובם כמו שכתבו התוספות סנהדרין הנ"ל, ובתקופת הטיפול כל התשמישים הם בהוצאת זרע, ולכאורה יהיה אסור לפי ר"י. והשיבותי בזה, שמאחר והם יושבים ומצפים, מתפללים ומקווים שהבעיה תיפתר, ולכשהבעיה תיפתר ישמשו כדרך כל הארץ הרי שכל המצב של תקופת הטיפול שם 'אקראי' עליה מעצם ההגדרה של המצב כזמני עד שהטיפול ישפיע, ואין לך אקראי גדול מזה. ודו"ק. ופשוט. ובפרט לפי הסברו הנפלא של האגרות משה שכתב: "זה שמתירין רק באקראי, הוא משום דבעצם לא היה צריך להתאוות לזה, שהנאתו מועטת מבכדרכה, ורק באקראי שייך להתאוות כעין התאוה למיטעם טעמא דאיסורא בע"ז דף כ"ו באוכל פרעוש ויתוש, ופרש"י לפי שלא טעמו מעולם, וכמו כן הכא מתאוה לשלא כדרכה מחמת זה באקראי". והלא הדברים ק"ו, ומה אם הצורך לתאוה שונה, זרה ומוזרה, הותר להוציא זרע באקראי, על אחת כמה וכמה שיותר למי שאין לו ברירה אחרת, וליבו הומה ומשתאה מתי יוכל לחיות עם אשתו כאורח כל ארעא. ופשוט.

וכדברים האלה כתב כדבר פשוט בשו"ת "בני בני" (ח"ד, סימן י"ח) וז"ל: "נשאלתי מרב אחד אודות אשה העומדת לטבול, והרופאים אסרו עליה להתעבר עד שתקבל חיסון נגד מחלה הפוגעת בעוברים, והחיסון ינתן רק בתחילת המחזור הבא, וגם אסור לה להתחיל בגלולות למניעת הריון אלא בתחילת מחזור ולא בימי טהרתה. האשה לא מצאה לקנות דיאפר"ם ושאר אמצעי מניעת הריון זמנית אינם בידה, ועל כן היא באה בשאלה האם מותר לה לשמש עם בעלה שלא כדרכה, דרך פי הטבעת עד ווסתה הבא כדי שלא תתעבר. לע"ד מותר להם לשמש כן אפילו כמה פעמים עד ווסתה. עיין ברמ"א באבן העזר סימן כ"ה סעיף ב' שהתיר תשמיש שלא כדרכה באקראי, ובתוספות במסכת סנהדרין דף נ"ה עמוד ב' בד"ה מי איכא כתבו שאם רוב תשמישו כדרכה אלא שבאקראי מתאוה לה שלא כדרכה שרי עכ"ל, הרי שאפילו כמה פעמים נקרא באקראי כל שאינם הרוב, **וכאן כיון שישמשו שלא כדרכה רק עד הווסת, ואחר כך ישוב לשמש כדרכה שפיר מקרי**

באקראי, אע"פ שבאותו חודש כל הביאות תהיינה שלא כדרכה. ובפרט שעושים כן כדי שאחר-כך תוכל האשה להתעבר וללדת וולד בריא ולא משום תאוה י"ל שהכל מודים".

מא. דרך היתר נוספת לנידו"ד ע"י הגדרת המושג 'זרע לבטלה'

(כ) ובאמת שאם נגדיר מהו המושג של "לבטלה" שהוא אסור, ומאידך נבין מהו ההיפך מלבטלה שהוא מותר, הרי שייתכן שנמצא דרך נוספת ואחרת להתיר לזוג להוציא זרע כחלק מיחסי האישות שלהם כשאי אפשר בעניין אחר, עד שהעניין המעכב יטופל.

דהנה המושכל הראשון של כל בר בי רב הוא, שלמרות שהפירוש המילולי של המילה 'לבטלה' משמעותו שאין בו 'תועלת', מ"מ פשוט הדבר שמותר לאדם לשמש עם אשתו מעוברת או זקנה למרות שהזרע הזה בעת הזו לא יהיה תועלת, ולית דין צריך בושש, מאחר שההגדרה הבסיסית של 'זרע לבטלה' הינו שאין הזרע יוצא במקום הראוי לו, וכמו שמבואר בדברי הרא"ש הנ"ל שעשה אבחנה בין אשה שיש לה אוטם ברחם ועל כן לעולם הוא זורה זרעו בחוץ, לבין אשה שאינה ראויה להתעבר. וז"ל: **"דהתם היא משמשת כדרך כל הארץ, אע"פ שאין זרעו ראוי להזריע מידי דהוה אעקרה וזקנה וקטנה"**. וא"כ מה שעושה את ההבדל בין הוצאת זרע לבטלה לבין הוצאה שהיא אינה לבטלה הוא המיקום בו נשפך הזרע.

מב. הוצאת זרע שלא במקומו, אך הוא 'לצורך'

אך האמת היא שאין זו ההגדרה היחידה להגדיר מהו 'זרע לבטלה' ומהו זרע שאיננו לבטלה. שכן איתא במסכת יבמות (ע"ו): **"אמר רב מרי בר מר, אמר מר עוקבא אמר שמואל ניקב בעטרה עצמה ונסתם, כל שאילו נקרי ונקרע פסול, ואי לאו כשר. שלח ליה רבא בריה דרבא לרב יוסף, ילמדנו רבינו היכי עבדינן, א"ל מייחנן נהמא חמימא דשערי ומנחנן ליה אבי פוקרי ומקרי, וחזינן ליה. (אבי פוקרי. נקב בית הרעי ומחמת חמימותו הוא נקרי). אמר אביי, אטו כו"ע יעקב אבינו הוא, דכתיב ביה כחי וראשית אוני, שלא ראה קרי מימיו? (כלומר דמצרכת ליה כולי האי). אלא אמר אביי מעברין קמיה בגדי צבעונין. אמר רבא אטו כו"ע ברזילי הגלעדי הוא (שטוף בזימה היה). אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא"**.

דאיירי שם באיש אשר יש לו נקב בגיד ונסתם, אך לא ברור האם הסתימה מספיק חזקה והוא מותר לבוא בקהל, או שהסתימה עתידה להיפתח בזמן שיוציא זרע והו"ל 'כרות שופכה' ואסור לבוא בקהל. ובכדי להתירו לבוא בקהל יש צורך לבדוק האם כשמוציא זרע נפתח הנקב או לא. והגמרא מתירה לו להוציא זרע 'לבטלה' בכדי לדעת אם הוא יכול לישא אשה ישראלית.

והנה כאן אין הזרע יוצא במקומו הראוי לו אלא יוצא על העצים ועל האבנים, ובכל זאת הותר משום שיש 'תועלת' בהוצאה זו של הזרע בכדי להתירו לבוא בקהל. נמצאנו למדים שישנם שני אופנים בהם מותר להוציא זרע מהגוף, האחד הוא כדרך איש ואשה ואף שאינו לתועלת, או שהוא לתועלת אף שאינו כדרך איש ואשה.

ואכן שכך מבואר בשו"ת יעב"ץ (ח"א, סימן מ"ג) לגבי הטענה שיש איסור הוצאת זרע לבטלה בביצוע 'הפלה' וז"ל: **"ואיברא לצורך, אף להוציא זרע לבטלה להשחיתו על הארץ שרי, כדאשכחן לענין בדיקת הניקב בגובתא דש"ז, דמותבנין ליה אבי פוקרי. ש"מ דאיסור חמור זה הותר מכללו אצל צורך מצוה".**

ובב"ש (אבה"ע, סימן כ"ה, סק"ב) כתב: **"ואם נמצא דם בעד של אשה, ויש ספק אם הדם ממנה או ממנו, נראה לכאורה דמותר לאיש להוציא הזרע כדי לברר אם הדם ממנו הוא, דהא אין איסור לשמש ולהוציא זרע. גם יש להביא ראיה מש"ס פרק הערל, דאיתא שם, אם ניקב הגיד, בדיקין אם נתרפא, ומניחים ביה פוקרא, כדי שיצא הזרע. ויש לדחות. וצ"ע".**

ובציץ אליעזר (ח"ט, סימן נ"א, פ"ב אות ד') ביאר דברי הב"ש בזה"ל: **"וביאור דברי הב"ש, דיש להוכיח מתרתי דמותר לאיש להוציא הזרע כדי לברר אם הדם הוא ממנו. ראשית מדעת היש מקילין שברמ"א שמתיר להוציא זרע באקראי. ושנית, וזאת אליבא דכו"ע, מההיא דיבמות דמוכח דלצורך מותר. הרי דגם הב"ש כתב להסתייע מההיא דיבמות דמותר בשעת הצורך".** (וראה שם הביאור בצ"ע של הב"ש).

ומגמרא זו דיבמות למדו גדולי הפוסקים להתיר להוציא זרע בשביל שהרופאים יבדקו את הזרע אם הוא תקין. בשו"ת אחיעזר (ח"ג, סימן כ"ד) כתב: **"על דבר שאלתו אודות אברך אחד ששהה יותר מעשר שנים ולא זכו להיכנות, ועל פי דברי הרופאים נראה שהמניעה מאיתו, ואומרים שההכרח לבדוק את הזרע מקודם. ושואל אם רשאי להוציא זרע לבטלה לצורך בדיקת הרופאים. כבר התעוררו המחברים בעניין זה, ונשאלתי כמה פעמים והוריתי להתיר".** והסתמך על הגמרא הזו ביבמות ש"לצורך" מותר להוציא זרע אף שאינו במקומו הראוי לו.

וגם רבינו האגרות משה (חאבה"ע, ח"א, סימן ע') שנשאל בזה, ציטט את הגמרא הזו וכתב: **"א"כ מפורש, שכיון שהוא לצורך, לידע אם מותר לישא ישראלית, מותר לעשות מעשה שיגרום לו להוציא זרע, וגם מותר להרהר באשה, אף שהוא אסור מקרא דונשמרת, כדאיתא בכתובות דף מו, מ"מ כיון שהאיסור הוא כדי שלא יבוא לידי קרי, מותר כאן, כיון שהוא לצורך בדיקה שמא יותר על ידי זה לישא אשה ישראלית. ויש למילף לעובדא דידן עוד מכ"ש, דהתם הא יכול ליקח גיורת, ומ"מ מותר לבדוק בהוצאת זרע בשביל**

הצורך ליקח ישראלית, שגם זה הוא צורך, ולא נחשב לבטלה, שיש להתיר להוציא זרע כדי לידע איך לרפאותו שיוליד, שהוי זה לצורך ולא לבטלה."

מג. האם הצלה מעבירה נחשב 'צורך'?

כ"א) וראיתי לרבו של רבינו החיד"א הלא הוא רבי יונה נכון בשו"ת "נחפה בכסף" (ח"ב, חאבה"ע, סימן ג') שהבין באופן מחודש מאוד את דעת ר"י בהיתר של הוצאת זרע שלא כדרכה ודרך איברים, ומתוך דבריו עולה ג"כ היסוד, שהותר הוצאת זרע "לצורך" אף שאינו במקומו. וז"ל: "מעשה בראובן שהיה לו חולי באבר השתן, שנחפה והיה סכנה בדבר, ואמרו לו רופאים בקיאים, שהתרופה היא לילך לבית המרחץ לסוך האבר בשמן זית, ולשפשף בו עד שיתחמם ויצא שכבת זרע לבטלה לרוב ויתרפא, אם שרי לעשותו, כיון שיש סכנה בדבר, או דמי לגילוי עריות דאסור אפילו במקום סכנה".

ובתו"ד כתב: "גם ממה שכתב מור"ם באבן העזר סימן כ"ה דיש מקילין ואומרים שמותר שלא כדרכה, אפילו אם מוציא זרע, אם נעשה באקראי ואינו רגיל בכך, נראה דאין איסור זה בכלל אביזרה דגילוי עריות, דאם לא כן לא הוי שרי לעשות כן באקראי, כיון שהוא אסור אפילו במקום פיקוח נפש וכו'. וגם בנידון מור"ם התירו לו כן באקראי. כדי להצילו מעבירה חמורה דמשכב זכור, וישביע יצרו באשתו שלא כדרכה". עכ"ל.

המובן הוא, שהנחפה בכסף הבין שיסוד ההיתר של ר"י שאין נחשב הזרע לבטלה משום שבזה ינצל מעבירה חמורה יותר, וזה עצמו נחשב 'צורך' המגדיר את יציאת הזרע שלא 'לבטלה'. והגם שהבנה שלו שיסוד ההיתר של ר"י הוא כדי להצילו מאיסור של משכב זכור מחודשת מאוד, מ"מ זו דוגמא נוספת לאבחנה בין שתי הדרכים האפשריות להוציא זרע, או כדרך איש ואשה אף שאינו לצורך או שהוא לצורך אף שאינו כדרך איש ואשה. **וצורך נחשב אף הצלה מאיסור.**

ובדומה לדומה, בעצם הבנת רבינו יונה נכון שתשמיש שלא כדרכה יכול ונועד להציל ממשכב זכור, ראיתי בדברי הרב ראי"ה (שמונה קבצים ו, צט): שכתב: "ההתעוררות של המדע החדש, על דבר הנטייה הטבעית שיש לאיזה בני אדם מראשית יצירתם למשכב זכור, ובשביל כך חפצים הם לעקור את המחאה המוסרית בזה, אבל דבר אלוהינו יקום לעולם, וכבר פירש בר קפרא על תועבה, טועה אתה בה (נדרים נא.), שהיא נטייה רעה שצריך אדם וכללות אדם להילחם עליה. ומקצת הטינא שאולי תמצא אצל יחיד באופן שאי אפשר לעוקרה, זה ראו חכמים מראש ואמרו על זה (נדרים כ.) כל מה שאדם רוצה וכו' משל לדג הבא מבית הציד רצה לאוכלו צלי שלוק מבושל, אוכלו.

ובזה העמיקו בטבע האדם עד לחמלה על המקולקלים בראשית יצירתם".
הפלא ופלא.

אך גם ביסוד ההבנה שצורך הצלה מעבירה גם נחשב 'צורך' שמגדיר את הוצאת הזרע כשלא לבטלה מופיע בתורת הראי"ה בשו"ת "עזרת כהן" (סימן לה) ובכך מיישב את קושיית הב"ש על השו"ע. שכן השו"ע (אבה"ע, סימן כ"ג, ס"א) כותב "אסור להוציא שכבת זרע לבטלה ועון זה חמור מכל עבירות שבתורה". ובח"מ (סק"א) כתב: "עיי' ספר חסידים סימן קע"ו שכתב שאם אחד מתיירא שלא יכשל באשת איש או באשתו נדה ח"ו, טוב לו להוציא זרע לבטלה משיכשל ח"ו באיסור אשת איש או בנדה". וכתב על זה בב"ש (סק"א): "לפי זה מה שכתב בזוהר, וכאן, דעון שכבת זרע חמיר מכל העבירות, לאו דווקא".

וכתב על זה הרב בתו"ד: "דלא הוי השחתה כי אם לבטלה בלא תועלת, אבל כיון שיש תועלת להסיר הסכנה או ספק סכנה, ועצם התשמיש יש בו משום מצוות עונה, כיון שיש הנאה לגוף מן הגוף. ואפילו שלא בשעת עונתה איכא דבר מצוה, כדרכא בפסחים עב, לא הוי בכלל השחתה כשאי אפשר באופן אחר וכו'. ובהו אתי שפיר מה שהקשה בב"ש בסימן כ"ג סק"א אהא דספר חסידים המובא בח"מ שם, שאם מתיירא שלא יכשל באיסור אשת איש או נדה חס ושלום, טוב לו להוציא לבטלה ויתענה, וזהו נגד השו"ע דאיסורו חמור מכל עבירות שבתורה, וכתב דלאו דווקא.

ולפי דברינו י"ל דבאמת חמור הוא מכל העבירות, כדמשמע מדברי הזוהר שהוא מקור הלכה זו בשו"ע כמבואר בב"י, **אלא דגדר איסור זה הוא דווקא לבטלה בלא תועלת מצוה, וכאן שעושה כדי להינצל מאיסור חמור, אין זה לבטלה ונקלש איסוריה.** מה שאין כן בעריות וכל איסורי תורה, שבהם לא יש גדר זה בין לבטלה או לתועלת, דתמיד האיסור עומד במקומו.

וזהו גם כן טעמם של היש אומרים בסימן כ"ה ס"ב בהגה"ה שמתירין שלא כדרכא באקראי אפילו אם הוציא זרע, משום דס"ל דגם בכה"ג באקראי, כיון שהתורה התירה לשיטה זו, **הוי בכלל קצת מצוה ליתובי דעתא בזה וממילא אין זה ממש לבטלה**". עכ"ל. והן הם הדברים שנתחדשו לעיל בגדר לבטלה והפכו. והבין.

ובאופן יותר מחודש בהגדרת הוצאת זרע שלא לבטלה אלא כצורך, מתוך צורך להינצל מעבירה, ראה להגרש"ק בחכמת שלמה (אבה"ע, סימן כ"ג, ס"א) בביאור דברי הספר חסידים הנ"ל בזה"ל: "ויש להסביר הדבר יותר, כיון דשכבת זרע הותר להעמיד תולדות, והרי תולדותיהן של צדיקים הוי מעשים טובים, והרי ישב אדם ולא עשה עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, ואם כן בלא לידו דבר עבירה, כגון אשת איש או נדה ולא עשה, הרי נחשב לו כעושה מצוה. ועשה מצוה הוי תולדות, והרי להעמיד תולדות הותר

להוציא זרע, לכך מותר לו להוציא שכבת זרע עבור כך. נועין בתחומא ריש פרשת נח דמעשים טובים עדיפי מתולדות ובנים, יעוי"ש [לכך מותר עבור מניעת עבירה ואתי שפיר בעזה"י. ודו"ק]. עכ"ל.

ועתה יש לומר, דאם הותר לאדם להוציא זרע על העצים ועל האבנים בכדי שיוכל לברר אם יוכל לישא ישראלית, הגם שיכול לישא גיורת, ומ"מ מותר להוציא זרע ואינו נחשב לבטלה אלא הוא הוי הוצאת זרע לצורך, על אחת כמה וכמה שאדם שכבר נשוי בקדושה ובטהרה, שיהיה לו מותר להוציא זרע בדרך של אישות, ולא נצריכו להתגרש, דהפוכי מטרטא למה לי? ואין לך צורך גדול מזה. ודו"ק היטב.

מד. שיטה נוספת בהגדרת 'זרע לבטלה'

כ"ב) **והנה** עד עתה אנו מבינים שבסתמא כל הוצאת זרע אסורה, דהוא "זרע לבטלה", אלא אם כן הוא באחד משני אופנים, או שהוא לצורך וממילא אינו 'לבטלה', או שהוא כדרך איש ואשה, שאז אין צריך שיהיה בו צורך מיוחד. אך הנה מצינו פוסקים חשובים שרוח אחרת הייתה עמם, והם ס"ל שכל האיסור של זרע לבטלה הינו רק אם יש לזרע יכולת להיות יעיל ומפריה, אך אם אין הזרע ראוי להוליד, הרי שאין איסור להוציאו ואינו בכלל זרע לבטלה מאחר שבכל אופן אין בו תועלת.

מה. האם מותר להשחית זרע שאינו יוכל להוליד?

דהנה רבינו ה"ר רב פעלים" (ח"ג, סימן ב') נשאל מאיש שהגיד שלו עקום, ולכן אין זרעו ראוי להוליד, אם מותר לו להוציא זרעו לחינם. ועל כך משיב הגרי"ח: "ואשר כתבת במכתבך זה השני שזה האיש יש לו טענה להתיר לעצמו דבר זה, וטענתו היא זאת, כי מפני מה אסור להוציא זרע לבטלה, שמא באותה טיפה נולד ילד, והנה זה האיש אינו ראוי להוליד מטיפות זרעו ילדים מפני שאינו יכול לשמש מחמת עקימת הגיד שלו, ונמצא זרע שלו אינו חשוב לכלום. עכ"ד. הנה דברים אלו הם אינם טענה, אלא הם תואנה היוצאה מיצה"ר להתיר לו איסור החמור מכל האיסורים, כי כח תאוותו ברע, הוא מכניס בליבו דברים אלא שהם הבל וריק, דמי הגיד לו דאיסור השחתת זרע לבטלה הוא מפני שהיה נוצר מאותה טיפה ילד, דא"כ לפי דבריו אדם זקן שאין לו גבור"א ואינו יורה כחץ, וכן מי שהוא עקר מעיקרו, דכל אלו אין זרע שלהם ראוי להוליד יהיו מותרים להשחית זרעם בידיים, ודבר זה לא נשמע בעולם".

ועוד כתב שם הרב רב פעלים: "אם איסור השחתת זרע תלוי בזה מפני שהוא מאבד זרע שראוי להוליד, א"כ יהיה האדם אסור לשמש עם אשתו קטנה או זקנה או איילונית ועקרה, דנמצא משחית זה את זרעו שנותנו בקרב אשה שאינה ראוייה להוליד וכו'. על כן מוכרח אתה לומר דלא תליא הא

בהא, כי איסור השחתת זרע, לאו משום שגורם שילך הזרע לאיבוד בלא הולדה, אלא האיסור משום שמשליך זרעו במקום שלא הותר לו להשליך. כי הבורא יתברך גזר שלא ישליך הזכר את זרעו אלא בנקבה שהיא מן המין שלו, במקום שהוא מיוחד להשלכת הזרע. עכ"ל. יעוי"ש עוד.

אך לך נא וראה, דמאי דפשיטא ליה לרבינו הרי"ח הטוב, מספקא ליה לרבינו ה"מנחת חינוך" (ס"ו א') שכתב: "ועיין בתוס' סנהדרין נט ע"ב ד"ה והא מבואר בדבריהם דמי שאינו מצווה על פריה ורביה אינו מצווה על השחתת זרעו, על כן גויים ונשים אינן מצווים על זה, וכן היא דעת ר"ת ביבמות יב ע"ב ד"ה שלש, ועיין תוס' על הגליון בנדה יג ע"א שחלקו על ר"ת דנשים גם כן מצווים על זה וכו'. ואפשר אף לדבריהם, דוקא בראוי להוליד אלא שאינו מצווה על זה, אבל מי שאין ראוי להוליד כגון סריס, אינו מוזהר על זה. ויש להאריך בזה וצריך עיון מיוחד".

וראה בשו"ת "אמרי אש" (חיו"ד, סימן סט) שאכן צידד כדברי המנחת חינוך. וז"ל: "והנה חקר מעכ"ת אודות איש אחד ששהה עם אשתו כעשר שנים ותלד לו בנים ובנות, ואח"כ נחלש כוחו ואינו יכול להזדקק אליה, הרבה פעמים איננו מתקשה כלל, ולפעמים יכניס העטרה וא"א לו לגמור ביאתו, רק לעיתים רחוקים הוא יורה כחץ ויבוא עליה כדרך כל הארץ, ונשאל מעלתו אם מותר האיש הלזה לקיים מצות עונה בכל עת, יען כי הרבה פעמים יפוך זרעו טרם יתקשה וכו'. ומה שיש לעיין בזה הוא, כי צ"ע אם מי שאינו ראוי להוליד, אם יש בו איסור השחתת זרעו מן התורה וכו'. ומ"מ אם כדברי מעכ"ת כי בטרם יתקשה יפוך זרעו, הרי באבר מת אינו ראוי להוליד כמבואר ביבמות (דף נה:): דאמרו פרט למשמש באבר מת, ופירש"י בלא קישוי, דאינו ראוי להזריע וכו', וכיון דאיסור השחתה באולודי תליא, א"כ ביוצא בלא קישוי, לכאורה לא עבר כלל על השחתת זרע, ואע"ג דגברא בר אולודי, מ"מ מפני זה אינו ראוי להוליד וכו'. מ"מ אף שהדעת נוטה כן מפני חומר האיסור אין להכריע כן רק שיש צד לבלתי החמיר כ"כ עליו".

אך יעויין בשו"ת שבט סופר (אבה"ע, סימן א') שנשאל לגבי בדיקת זרע לחשוכי בנים, ותוך דבריו כתב: "אבל נראה לי דמטעם אחר יש להתיר, דלא אסרו להוציא זרע לבטלה אלא בשכבת זרע דראוי להוליד, אבל היכי דאינו ראוי להוליד ליכא איסור. ואע"ג דבקטנה ואיילונית דלא יכולין להוליד אסור לזרות מבחורץ, אפילו לשמש במוך בשעת תשמיש אסור, דהוי כמשליך זרעו על העצים והאבנים, היינו משום דעכ"פ הזרע ראוי להוליד אבל היכי דאין הזרע ראוי להוליד לא הוי בכלל שכבת זרע, ועיין בנדה דף נו, דשכבת זרע אינו מטמא יבש, משום דשכבת זרע הראויה להזריע בעינן, ובתוס' שם דצריך מין שכבת זרע הראויה להזריע, וכיון דאיסור השחתה באולודי תליא, א"כ שכבת זרע דאינו ראוי להזריע ליכא איסור השחתה. וא"כ

בנידוד, כיון דהרופאים אומרים דמצדה אין עיכוב, קרוב לודאי שהעיכוב מצדו, שאין לו גבורת אנשים לשמש בקישוי רק באבר מת, דאינו ראוי להוליד כמבואר ביבמות דף נה, או דהזרע חלוש בעצמותו ואין לו כח להזרע, לא שייך השחתת זרע כלל דאין זה מקרי שכבת זרע.

וכיו"ב כתב ג"כ בשו"ת "פרי השדה" (ח"ג, סימן נ"ג) שג"כ נשאל לגבי בדיקת זרע וכתב בתו"ד: "הכא בנידוד באם אינו ראוי להוליד אינו עובר על השחתת זרע, כמו שכתב בספר מנחת חינוך". וציין לשו"ת "שבט סופר" הנ"ל.

מו. זרע שראוי מצד עצמו להוליד, אך מצד סיבה חיצונית לא יכול להוליד

הנה לנו דיש צד לומר שהגם שהוצאת הזרע אינו במקומו הראוי לו, והגם שאינו לצורך איזה שיהיה, מ"מ מאחר ואינו יכול להיות לתועלת מחמת שאינו ראוי להולדה, א"כ אין בו השחתה, דאינו לבטלה. ולכאורה יש לנו מקום לומר דלמאן דס"ל שאם הזרע אינו ראוי להולדה אזי שאין בו איסור השחתה, א"כ אפשר דה"ה אם הזרע מצד עצמו ראוי להוליד, אך המצב הוא מצב שאינו ראוי להולדה מאיזו סיבה אשר תהיה, וכגון הזוג שלפנינו שאינם יכולים לשמש, הרי שלא יהיה בזה איסור השחתה, דמה לי אם אין הזרע ראוי מצד עצמו, או מחמת סיבות אחרות, וזיל בחר טעמא.

אך בשו"ת "שבט סופר" הנ"ל הדגיש, שדווקא אם הזרע אינו ראוי להוליד אין בו איסור השחתה, אך אם העדר היתכנות של פריז נובעת מסיבה חיצונית שאינה קשורה לאיכות הזרע, בזה גם הוא מודה דיש בזה איסור השחתה. ובזה ביאר החילוק בין היתרו להוציא זרע שאינו ראוי להוליד, לבין האיסור לשמש במוך גם עם קטנה ואיילונית, הגם שגם במצב זה אין הזרע יכול להוליד, מ"מ הסיבה בקטנה ואיילונית היא צדדית וחיצונית ולא קשורה לאיכות הזרע. וז"ל: "ואע"ג דבקטנה ואיילונית דלא יכולין להוליד אסור לזרות מבחוץ, ואפילו לשמש במוך בשעת תשמיש אסור, דהוי כמשליך זרעו על העצים והאבנים, היינו משום דעכ"פ הזרע ראוי להוליד".

ומ"מ בדעת שו"ת "אמרי אש" לכאורה נראה שגם אם הסיבה שהזרע אינו יכול להוליד היא חיצונית ואינה קשורה לאיכות הזרע אפ"ה אין בזה איסור השחתה. שכן בנידונו איירי בזרע תקין מצד עצמו, ורק שכעת אינו ראוי להוליד משום שאינו יורה כחץ, ולא משום שהזרע אינו תקין. ודו"ק.

ומעיון בדבריו של הגאון מבוטשאטש בחיבורו עזר מקודש (אבה"ע, סימן ע"ז) נראה מפורש שדעתו שהגם שהזרע מצד עצמו יעיל ותקין, אך אם מאיזו סיבה לא יכולה להיות הפרייה מהזרע הזה, אין בו איסור השחתה. והנה כמה וכמה לשונות מדב"ק: "לפי מה שכתבתי במקום אחר, גדר איסור השחתה הוא רק במה שנוגע לעונה או לפריה ורביה, והיינו טעמא

דהפוסקים ז"ל שהתירו שלא כדרכה פעם אחת. "אין איסור השחתה על פי הרוב, רק מצד החיוב דעונה דאשתו כשהוא מבטל בזה עונתה". "ושם גדר השחתה שנזכרה בתורה הקדושה, לא שייך כלל כי אם בצד מה שנגרע על ידי זה עונה או פריה ורביה, שבדרך היתר גמור ולא זולת כלל".

וגם בסימן כ"ה כתב: "משא"כ להוציא זרע חוץ לאשתו היה בימי הש"ס בזה גם משום השחתה, כיון שאפשר לו לישא מתעברת בפעם זו, ומשום ביטול עונה כשאשתו טהורה". עוד כתב שם: "ויש מקום נוטה לומר, שלהמתירים שלא כדרכה פעם אחת, מתירים גם לחינם, כיון שאינו ביטול עונה ולא ביטול פריה ורביה. ועל כל פנים לצורך מותר לכולי עלמא, ומכל שכן לעשות שלום". ציטוט נוסף: "מה שאין כן עכשיו שאשתו טמאה, כיון שיש כח לחז"ל לעקור גם מצוה מהתורה הקדושה בשב ואל תעשה שלא לבוא על פנויה ושלא לישא שתי נשים, והדר ממילא גם הקום ועשה, ואין בזה השחתה. וגם אם אשתו טהרה למחר, הרי אבר הקטן המשביעו רעב כידוע, ואין בזה השחתה כיון שאין לפניו דרך מצוה בזה, והרי זה כפעם אחת שלא כדרכה".

והרב בעל העזר מקודש אינו דעת יחיד בזה, דהנה יעויין להגאון רבי אברהם פלאג'י, בנו של הגר"ח בספרו "וימהר אברהם" (מערכת ז', עמוד ס', ד"ה כתוב) שהביא את דברי ספר חסידים הנ"ל וכתב: "ומזה יש לדון ג"כ, דאם יצרו תוקפו ויבוא להכשילו בעוון 'משכב זכר', יעשה כזאת להוציא שז"ל ולא יחטא. דהרי עניין לאו המפורש בתורה דואת זכר לא תשכב משכבי אשה. אינו דומה לזה דאינו מפורש בתורה וכו'. ומיוסף הצדיק נלמד הא דכתב הספר חסידים דכדי שלא להכשל באשת פוטיפר, ויפוזו זרועי ידיו, יו"ד טיפין כאומרם רז"ל וכו'. דלפי עניין ער ואונן אנו למדים דיש הפרש גדול בין נשוי אשה דאשתו הרה ויולדת ואם מוציא זרע דהולך לאיבוד להיכא דאין לו אשה או שאינו מוליד דבלאו הכי לא אהני מידי". עכ"ל. והגם שמובן ויודע הוא, שאין אלו הדעות המוסכמות והמקובלות, אבל מ"מ גם דעות אלו ניתנו למשה בסיני, ואלו ואלו דברי אלוהים חיים. ובלי שום ספק חזי לאיצטרופי לכל הנזכר למעלה.

כ"ג) בהא נחיתנא ובהא סליקנא, שח"ו להורות לזוג הזה להתגרש, אלא יטפלו בעצמם די הצורך, וישמעו באופן מדויק להוראות הטיפול והמטפל, וכל זמן שלא תהיה אפשרות שיוציא הזרע במקומו הראוי לו, ישמש דרך אברים וככל הני טעמי תריצי¹¹.

11. ועוד טעם להיתר בכ"כ. ראה **רפואה מציאות והלכה**, סימן כה, פרק א, אותיות ה-ו. ולפי פסק הגר"ר ישראל זאב גוסטמאן המובא שם, ה"ה לנ"ד. -- העורך.

מז. האם הוצאת זרע ב'נשיקת אבר' קל מ'דרך אברים'?

ומה שכתבתי שלכתחילה ישתדל להוציא הזרע באופן של 'נשיקת אבר', מודה אני לפניך שאיני מבין די הצורך מה ההבדל בין הוצאת זרע דרך שאר אברים, לבין הוצאה בנגיעה באותו מקום, אך כך אמר לי הרה"ג רבי יצחק זילברשטיין שליט"א בשיחתי איתו. וכן היא הוראה של עוד כמה רבנים. וחשבתי שאולי הטעם הוא, שמאחר ובאופן זה ייתכן שהזרע יגיע לתוך הנרתיק ויוכל לגרום להריון, ועכ"פ אינו פסיק רישיה שלא יוכל להגיע לנרתיק¹², וע"כ תו לא ייחשב 'זרע לבטלה', מצד מה שיש בו יכולת להריון, הגם שאינו הזרע יוצא במקומו, וכדפרישנא באריכות לעיל מינה. וצ"ע.

ומאת ה' הייתה זאת שבימים אלו כאשר ראשי ורובי נמצאים בלימוד הסוגיא ובכתיבת התשובה, שלח לי הגה"צ הרב חיים רבי שליט"א קונטרס יקר המציאות אשר בשמו יקבנו "קדושים תהיו", ושם (בעמוד ק"ז) הביא בקיצור נמרץ את יסוד ההיתר של ר"י להוציא זרע בביאה דרך אברים, ובסיום המו"מ ההלכתי כותב הרב בזה"ל: "ומעשה שהיה באברך שהייתה אשתו מעוברת בתאומים, ואסור בתשמיש שזה גורם צירים וכו'. והורה רבינו הגדול, 'ראש העיר', הגר"י זילברשטיין שליט"א לשמש, ומספיק שהאבר יגע באותו מקום". וכתב על זה הרב: "והרי זה ברור שיש כאן לכאורה שז"ל. וכנראה שהסתמך על כל הנ"ל שדרך אברים כפי הצורך". עכ"ל. ועדיין צ"ע בהוראה זו דנשיקת אבר.

ואפשר שאינו מן הדין להורות לו להוציא זרע דווקא בנשיקת אבר, אלא שהוא מדרכי ההוראה בכדי שלא יתרגלו להוציא זרע שלא כדרך כל הארץ, ואם מוציא בנשיקת אבר, זה נראה ומרגיש לאיש ולאשה כמעט כמו הדרך הרגילה, ולכשתיפתר הבעיה לא יחזיקו בצורה של דרך אברים. ודו"ק.

מח. להפנות למורה הוראה שמיקל

כ"ד) רק זאת אעירה, שהגם שאיני מכיר את הרב שהורה להם להימנע מקרבת אישות גם במחיר גירושין, מ"מ איני מבין מדוע היה לו להכניס ראשו בהוראה זו, וכל כהאי גוונא מן הראוי להפנות את השאלה לרבנים שמתירים. וכן הוא מדרכי ההוראה וכמו שכתב מו"ר בהקדמה לספר "אפיקי מים" (הלכות טהרה) בהדרכה למדריכי חתנים, וז"ל: "והיות וישנם כמה וכמה גישות בהוראה ובדרכי הפסיקה גם בקרב ציבור היראים לדבר ה', הן לגבי הפסיקה לציבור בני התורה, והן לגבי הפסיקה לציבור שהחל אך מקרוב לשמור תורה ומצוות וכו', לפיכך על המדריך לתור אחר מורה הוראה שדרך פסיקתו מתאימה למצבם הרוחני של בני הזוג בפרט אם הם בעלי תשובה, וכל שכן אם הם רק בגדר 'מתחזקים' או מאותם שאין כוחות הנפש שלהם

12. הדבר נכון וראיתי כבר כמה הריונות שנוצרו בדרך זו.

-- העורך.

מסוגלים לפסיקה אליה יכול בן ישיבה להסתגל בקלות. וכבר מצינו בפוסקים שדרכם היה להחמיר באיזה דין, ומשנשאלו בדין זה ע"י אדם שראו שלא יוכל לעמוד בהוראתם, שלחוהו למורה הוראה שמתיר כמו שהבאנו באבני שהם (לסימן קצ"ג) משמיה דמו"ר הגר"צ אבא שאול זצ"ל שנהג כן לגבי חתן שהערה בכלתו, שלא לאוסרה עליו. וכן אם פרסה בנתיים נדה, לא היה אוסרם ביחוד, אלא היה מפנה אותם למורה הוראה הפוסק כסברת המקילין בזה, היפך דעתו של מו"ר בדעת השו"ע. וכ"כ התשובה מאהבה (ס"ס קצ"ז) לגבי הדין שהביא הרמ"א (בסי' קצ"ז ס"ג) שהכלות הטובלות קודם החופה יכולות לטבול ביום דהא לא באין אצל החתן עד הלילה. והגם שהש"ך שם כתב דהני מילי ביום השמיני ולא בשביעי. מ"מ רבו האחרונים שהבינו בדעת הרמ"א שאף בשביעי התיר. אך כיון שרבו הנודע ביהודה בספרו דגול מרבבה חשש קצת לדעת הש"ך, היה תלמידו בעל התשובה מאהבה מפנה את השאלה לרב אחר המיקל בזה.

עוד כתב שם מו"ר: "במצב בו מופנית שאלה במראות הדמים בימי טהרה או בספירת שבעה נקיים, וקשה למורה ההוראה להכשיר, מוטב שיפנה את השואל לרב אחר. וזכורני היטב כמה וכמה פעמים כי כך היה מנהגו של מו"ר הגר"צ אבא שאול זצ"ל, שלא להוציא מפיו את המילים "פסול" או "טמא", אלא היה משיב את המראה לשואל ואומר במתק לשונו: "איני יכול לטהר", כלומר תבין מעצמך כי ברשותך לפנות למורה הוראה אחר אולי הוא יטהר. ואפילו אם השואל היה בן תורה ועליה". עכ"ל¹³. וראה עוד בדבריו שכתב שם, והלא הן קילורין לעיניים, ישמע חכם ויוסיף לקח. דון מינה ואוקי באתרין.

וה' יתברך יצילנו משגיאות, ומתורתנו יראנו נפלאות, שלא נבוש, ולא נכלם, ולא תצא תקלה תחת ידינו לעד לעולם. כותב וחותם בידידות באהבה רבה ובאהבת עולם.

13. וראה בספר **רפואה מציאות והלכה**, סימן לו, פרק י', ובהערת הג"ר ישראל מרדכי פלס בסוף הסימן. -- העורך.